

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ, ПСИХОЛОГІЇ ТА БЕЗПЕКИ

Кафедра фінансів та обліку

**ФІНАНСОВА РОЗВІДКА В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНИМ
ФІНАНСОВИМ ОПЕРАЦІЯМ**

кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
2 курсу денної форми навчання
ПИЛЯВКИ Марти Володимирівни

Науковий керівник
кандидат економічних наук, доцент
НАГІРНА Оксана Вікторівна

Рецензент
кандидат економічних наук, доцент
ЛИХОЛАТ Світлана Михайлівна

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

„07” грудня 2023 р., протокол № 5

завідувач кафедри фінансів та обліку,

_____МЕЛЬНИК С.І.

(підпис)

Львів

2023

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Інститут управління, психології та безпеки

Кафедра фінансів та обліку

Освітній ступінь «магістр»

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Назва освітньої програми «Фінансова розвідка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

фінансів та обліку

Степан МЕЛЬНИК

«13» квітня 2023 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ПИЛЯВКИ Марти Володимирівни

1. Тема роботи «Фінансова розвідка в системі протидії нелегальним фінансовим операціям»

керівник роботи НАГІРНА Оксана Вікторівна, кандидат економічних наук, доцент

затверджені розпорядженням директора Інституту від «07» квітня 2023 р. № 4

2. Термін подання здобувачем вищої освіти роботи «05» грудня 2023 р.

3. Вихідні дані до роботи Законодавчі та нормативно-правові документи з питань протидії незаконним фінансовим операціям, відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, літературні джерела із зазначеної тематики, статистичні та аналітичні дані.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) Провести теоретичне дослідження місця фінансової розвідки в системі протидії нелегальним фінансовим операціям; розкрити особливості організації діяльності національного підрозділу фінансової розвідки; проаналізувати нормативно-правову базу щодо протидії нелегальним фінансовим операціям; дослідити типові схеми відмивання коштів, набутих в результаті нелегальних фінансових операцій; провести аналіз показників діяльності Держфінмоніторингу; вивчити світовий досвід функціонування підрозділів фінансової розвідки; запропонувати напрями вдосконалення провадження фінансової розвідки в системі протидії нелегальним фінансовим операціям.

5. Перелік графічного матеріалу (додатків). Типи підрозділів фінансової розвідки; відмивання доходів посадовою особою державного підприємства; відмивання доходів, отриманих від розкрадання державних коштів через фіктивні підприємства; відмивання привласнених коштів банківських установ з використанням механізму “скрутки”; фінансування тероризму за рахунок коштів, отриманих в якості приватного переказу; виведення коштів через страхову компанію з подальшим використанням “зустрічних потоків”; шахрайське заволодіння грошовими коштами юридичних осіб з використанням підроблених документів; динаміка інформування про фінансові операції протягом 2018-2022 рр.; динаміка інформування про фінансові операції банками та небанківськими установами протягом 2018-2022 рр.; динаміка формування досьє у 2018-2022 рр.; кількість

переданих узагальнених та додаткових узагальнених матеріалів для правоохоронних та розвідувальних органів у 2022 році; статистика надісланих та отриманих запитів за 2018-2022 рр..

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	ПРИЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	НАГІРНА О. В.		
2	НАГІРНА О. В.		
3	НАГІРНА О. В.		

7. Дата видачі завдання «13» квітня 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Опрацювання літератури за темою роботи та складання плану	01.07.2023	виконано
2	Написання першого розділу	01.09.2023	виконано
3	Написання другого розділу	01.10.2023	виконано
4	Написання третього розділу	01.11.2023	виконано
5	Підведення підсумків та формулювання висновків	15.11.2023	виконано
6	Оформлення роботи	01.12.2023	виконано

Здобувач вищої освіти

(підпис)

ПИЛЯВКА М.В.
(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

НАГІРНА О.В.
(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

АНОТАЦІЯ

ПИЛЯВКА М. В. Фінансова розвідка в системі протидії нелегальним фінансовим операціям. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2023.

Кваліфікаційна робота присвячена аналізу теоретичних основ та пропозиціям щодо підвищення ефективності фінансової розвідки в рамках боротьби з незаконними фінансовими операціями. В роботі розглянуті теоретичні засади організації діяльності фінансової розвідки, проаналізована нормативно-правова база у сфері протидії нелегальним фінансовим операціям. Проаналізовано типові сценарії вчинення незаконних фінансових трансакцій, а також оцінена ефективність національного підрозділу фінансової розвідки. В роботі запропоновані конкретні шляхи удосконалення роботи Державної служби фінансового моніторингу, а також розглянуто міжнародний досвід взаємодії між правоохоронними органами та підрозділами фінансової розвідки.

Ключові слова: Держфінмоніторинг, фінансовий моніторинг, фінансова розвідка, незаконні фінансові операції, легалізація коштів, світовий досвід, відмивання злочинних доходів та фінансування тероризму.

ANNOTATION

PYLYAVKA M. V. Financial Intelligence in the System of Combating Illegal Financial Operations. – Manuscript.

Qualification work for the degree of "Master" in the specialty 072 "Finance, Banking, and Insurance." – Lviv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, 2023.

The qualification work is dedicated to the analysis of theoretical foundations and proposals for improving the efficiency of financial intelligence in the fight against illegal financial operations. The paper examines the theoretical principles of organizing financial intelligence activities, analyzes the legal framework in the field of countering illegal financial operations. Typical scenarios of committing illegal financial transactions are examined, and the effectiveness of the national financial intelligence unit is assessed. The paper proposes specific ways to improve the work of the State Financial Monitoring Service and explores international experience in the interaction between law enforcement agencies and financial intelligence units.

Keywords: State Financial Monitoring Service, financial monitoring, financial intelligence, illegal financial operations, money laundering, global experience, laundering of criminal proceeds, and terrorism financing.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІСЦЯ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНИМ ФІНАНСОВИМ ОПЕРАЦІЯМ.....	9
1.1. Сутність фінансової розвідки, її роль та місце в системі протидії нелегальним фінансовим операціям	9
1.2. Підрозділ фінансової розвідки: юридичний статус, особливості структури і функціонування.....	15
1.3. Нормативно-правова база щодо протидії нелегальним фінансовим операціям	22
Висновки до розділу 1.....	27
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ЗАХОДІВ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНИМ ФІНАНСОВИМ ОПЕРАЦІЯМ.....	28
2.1. Типові схеми відмивання коштів, набутих в результаті нелегальних фінансових операцій.....	28
2.2. Аналіз показників діяльності Державної служби фінансового моніторингу України щодо протидії нелегальним фінансовим операціям.....	37
Висновки до розділу 2.....	47
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНИМ ФІНАНСОВИМ ОПЕРАЦІЯМ.....	48
3.1. Світовий досвід функціонування підрозділів фінансової розвідки	48
3.2. Напрями удосконалення провадження фінансової розвідки в системі протидії нелегальним фінансовим операціям	57
Висновки до розділу 3.....	64
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Глобалізація світових фінансових відносин призвела до знищення кордонів між національними фінансовими ринками, що створило єдину міжнародну фінансову систему. В такому контексті країни отримали широкий спектр можливостей для залучення ресурсів та підтримки стабільного соціально-економічного розвитку. Але разом з розширенням цих можливостей виникли сприятливі умови для розвитку нелегального сектора економіки, який, з часом, вимагає легалізації та включення в офіційну економіку.

Тіньова економіка та нелегальні фінансові потоки, що пов'язані з нею, представляють суттєву загрозу для національної безпеки країни. Міжнародний досвід боротьби з тіньовою економікою та нелегальними фінансовими операціями підтверджує, що найбільш ефективними у цьому плані є дії фінансової розвідки. У зв'язку з глобалізацією, поширенням сепаратистських і терористичних активностей, а також високим рівнем корупції, розгляд питання про роль фінансової розвідки в системі протидії нелегальним фінансовим операціям стає надзвичайно важливим.

На дослідження проблеми протидії нелегальним фінансовим операціям і ролі фінансової розвідки у боротьбі з легалізацією доходів були спрямовані дослідження таких науковців, як О. В. Акімова [1], А. В. Борисенкова [3], С. А. Буткевич [4], Л. А. Гарбовський [5], О. О. Глущенко [6], С. Б. Єгоричева [9], А. Т. Ковальчук [14], М. В. Колдовський [15], І. В. Моспаненко [20], І. Б. Семеген [6], І. В. Тютюнник [36]. У цьому дослідженні були використані їхні праці. Під час написання кваліфікаційної роботи були враховані законодавчі акти у галузі протидії легалізації доходів, міжнародні стандарти і рекомендації, а також аналітичні дані, надані Дерфінмоніторингом та іншими інформаційними ресурсами, доступними в Інтернеті. Незважаючи на існування значної кількості літератури та досягнень в даній сфері, тема, яку вибрали продовжує бути актуальною і вимагає подальших досліджень.

Мета і завдання дослідження. Мета кваліфікаційної роботи полягає в обґрунтуванні теоретичних і практичних основ вивчення функцій фінансової розвідки у контексті протидії нелегальним фінансовим операціям.

Для досягнення мети кваліфікаційної роботи передбачається вирішення таких завдань:

- розкрити сутність фінансової розвідки та її місця у системі протидії нелегальним фінансовим операціям;
- дослідити юридичний статус і особливості функціонування підрозділу фінансової розвідки;
- вивчити юридичні аспекти боротьби з нелегальними фінансовими операціями Держфінмоніторингом;
- розкрити типові схеми проведення нелегальних фінансових операцій.
- оцінити ефективність діяльності Держфінмоніторингу;
- вивчити зарубіжний досвід функціонування аналогічних підрозділів фінансової розвідки;
- подати пропозиції щодо поліпшення роботи вітчизняного підрозділу фінансової розвідки.

Об'єктом дослідження є фінансовий моніторинг держави.

Предметом дослідження є теоретичні основи та практичні аспекти поліпшення функціонування фінансової розвідки в процесі боротьби з нелегальними фінансовими операціями.

Методи дослідження. У ході кваліфікаційної роботи застосовувалися наукові методи, включаючи системний аналіз для визначення структури та послідовності подання інформації, метод узагальнення для виділення загальних схем у легалізації коштів та формулювання рекомендацій щодо співпраці з ПФР і правоохоронними органами. Також був використаний графічний метод для побудови діаграм та рисунків, і аналітичний метод для оцінки результатів роботи національного підрозділу фінансової розвідки.

Наукова новизна одержаних результатів:

- теоретично обґрунтовано план дій щодо розвитку Держфінмоніторингу України, який є національним органом фінансової розвідки, який включає в собі рекомендації стосовно основних аспектів його діяльності.

Основний зміст роботи. У першому розділі кваліфікаційної роботи висвітлено важливу роль фінансової розвідки у боротьбі з нелегальними фінансовими операціями, проаналізовано законодавчу базу, яка регулює діяльність цього підрозділу, і докладно описано особливості організації його роботи.

У другому розділі висвітлено стандартні сценарії вчинення незаконних фінансових операцій у різних галузях економіки. Проведено докладний аналіз результатів діяльності національного підрозділу фінансової розвідки в контексті його головних функціональних напрямків.

Третій розділ роботи розглядає міжнародний досвід співпраці фінансової розвідки із правоохоронними органами та пропонує рекомендації для поліпшення такої взаємодії. Даються основні напрямки подальшого розвитку національного підрозділу фінансової розвідки.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота включає в себе наступні розділи: анотація на українській та англійській мовах, вступ, три головні розділи, висновки, список використаних джерел (44 найменування, обсягом у 5 сторінок). Загальний обсяг роботи складає 72 сторінки, із яких 62 сторінки становлять основний текст і включають 12 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІСЦЯ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНИМ ФІНАНСОВИМ ОПЕРАЦІЯМ

1.1. Сутність фінансової розвідки, її роль та місце в системі протидії нелегальним фінансовим операціям

На сьогоднішній день незаконні фінансові операції суттєво впливають на соціально-економічні та політичні процеси в країні. Незаконна економічна діяльність стає чималою проблемою для легальної економіки, заважає проведенню соціально-економічних реформ, підвищенню рівня добробуту населення, забезпеченню фінансової стабільності, розвитку держави та її національної безпеки. Різноманітні учасники нелегальної підприємницької діяльності, які інфільтрують практично усі галузі економіки, нагромаджують надходження незаконного походження. Ці нелегальні надходження, в свою чергу, служать основою для посилення матеріально-технічної бази злочинних груп. Це призводить до трансформації кримінальної індустрії та формування організованої національної та транснаціональної злочинності. Особливо проблематичним є те, що злочинні угруповання, використовуючи ці незаконні кошти, намагаються впливати на законні економічні операції, за допомогою підкупу, шантажу та лобіювання своїх корисливих інтересів. Вони проникають в різні сфери соціально-економічних відносин, створюючи потужний злочинний потенціал, що утруднює інвестиції та негативно впливає на розвиток та безпеку національної економіки. Ця ситуація вимагає глибокого аналізу роботи фінансового моніторингу (фінансової розвідки), як ефективного механізму боротьби з відмиванням коштів, отриманих незаконним шляхом.

Термін "відмивання коштів" історично пов'язаний з одним із перших та найвідоміших методів легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. У

20-30 роках XX століття злочинні групи в США, які отримували прибуток внаслідок незаконної торгівлі алкоголем під час періоду "сухого закону", представляли ці кошти, отримані від цієї діяльності, як гроші, які були "відмиті" через мережу пралень, які контролювалися ними [44, с.27].

Але поняття "відмивання коштів" отримало найбільше визнання під час Уотергейтського політичного скандалу в середині 70-х років XX століття в США. У юридичному контексті термін "відмивання коштів" було вперше використано на судовому засіданні в США в 1982 році щодо конфіскації легалізованих (відмитих) доходів, отриманих від торгівлі наркотиками, що були вироблені в Колумбії [40].

В кінці 1960-х років XX століття виникла нова галузь неоінституціоналізму, яка вивчала злочинність як економічне явище, і ця галузь отримала назву "економіка злочинності". В межах цієї галузі розвинулась окрема область вивчення, відома як "економіка організованої злочинності". Загальний результат досліджень в цьому напрямку дозволяє стверджувати, що розвиток організованої злочинності переважно пов'язаний з економічними аспектами. Суть цього явища полягає в організації нелегальної економічної діяльності з використанням професіоналів з фінансового сектору та фахівців різних галузей економіки [18].

Поняття "відмивання коштів" згідно з Директивою Європейського Парламенту та Ради "Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму" від 26 жовтня 2005 року (2005/60/ЄС) означає здійснення наступних дій:

а) обмін або передачу власності в разі відомості про те, що така власність виникла внаслідок кримінальної діяльності або участі в подібній діяльності. Ця діяльність проводиться з метою приховування або маскування незаконного походження власності чи сприяння будь-якій особі, яка здійснює подібну діяльність і намагається уникнути юридичних наслідків своїх дій;

б) приховування або маскування справжньої природи, джерела, місцезнаходження, розміщення, руху, прав на власність чи прав щодо

власності в тому випадку, коли відомо, що така власність виникла внаслідок кримінальної діяльності або участі в подібній діяльності;

в) набуття, володіння або використання майна, при цьому на момент отримання було відомо, що це майно виникло в результаті кримінальної діяльності чи участі в подібній діяльності;

г) участь в будь-яких діях, об'єднання для здійснення, спроби здійснення та надання допомоги, співучасть, сприяння і консультування при реалізації будь-яких дій, які були визначені у попередніх підпунктах [7].

Способи, якими здійснюється процес легалізації брудних коштів, можуть значно різнитися в залежності від конкретної ситуації, але зазвичай процес відмивання грошей включає наступні кроки:

1. Розміщення: кошти заносяться до фінансової системи.
2. Розшарування: кримінальні активи відокремлюються від їхнього початкового джерела через послідовні транзакції, які можуть включати як реальні, так і фіктивні операції купівлі-продажу товарів і майна, інвестиційні інструменти або міжнародні банківські перекази.
3. Інтеграція: чисті кошти інтегруються в легальну економіку та "реінвестуються" різними способами, такими як придбання нерухомості та інших інвестиційних активів [43].

За останні сім років, за даними Базельського інституту управління, країни з високим рівнем ризику відмивання грошей та фінансування тероризму мають деякі особливості. Ці особливості включають:

- недолік сильних державних інститутів, політичних прав та правового верховенства;
- низький рівень фінансової та політичної прозорості;
- обмеження в свободі преси;
- відсутність необхідних ресурсів для ефективного управління фінансовою системою;
- переважання готівкових економік;

- високий рівень контрабанди та незаконної торгівлі, такі як наркотики, торгівля людьми, продукти тваринного походження і так далі [39].

П'ята Директива, що була прийнята Радою Європи 4 травня 2018 року, внесла зміни до чинної Директиви № 849 від 2015 року, яка набула чинності у 2016 році. Основні зміни, які були внесені в Директиву 2015/849 в той час, включають:

- збільшення прозорості щодо інформації про бенефіціарних власників компаній та трастів;
- підтвердження ідентифікації клієнтів за допомогою відповідних електронних сервісів;
- розвиток розширеної співпраці між органами фінансової розвідки країн-членів ЄС;
- усунення потенційних ризиків, пов'язаних з банківськими передплаченими картами та електронними валютами;
- покращення контролю за операціями, в яких бере участь третя сторона з високим рівнем ризику [10].

Україна виявляє значні ризики щодо відмивання коштів (ВК). По-перше, корупція та нелегальна економічна діяльність (включаючи фіктивне підприємництво, ухилення від сплати податків та шахрайство) становлять основні загрози у сфері відмивання коштів. Цю проблему підтверджують дані різних міжнародних та національних інститутів. Зокрема, результати досліджень аудиторсько-консалтингової групи Ernst & Young з Великої Британії свідчать, що Україна посідає лідерську позицію у списку найбільш корумпованих країн в Європі [33].

Організована злочинність наростає і має суттєвий вплив на загальну ситуацію у сфері відмивання коштів. Однією з найпоширеніших стратегій ВК є конвертація коштів через так звані конвертаційні центри, що включають фіктивні компанії. Ці центри використовуються для перетворення прибутків із легального сектору економіки у готівку та подальшого виведення коштів за межі України. Важливо відзначити, що Україна характеризується високим

обсягом готівкового обігу, що є значущою загрозою для фінансової системи та економічної стійкості країни. Український фінансовий сектор зосереджений переважно в банках, які складають близько 80% активів у фінансовому секторі. Банківські послуги зазвичай обмежуються традиційними операціями, такими як депозити, позики, грошові перекази, валютні обміни та гарантії. Розмір тіньової економіки в Україні, яка зростає через широке використання готівки, створює велику вразливість перед ВК.

За даними міжнародної компанії Pricewaterhouse Coopers, яка проводить Всесвітній огляд економічних злочинів, найбільш руйнівними формами економічних порушень є хабарництво та корупція, які суттєво негативно впливають на окремі організації та загальний бізнес-сектор. За даними цього дослідження, 73% українських організацій зазнали подібних економічних порушень останніми роками. Поряд з цими факторами, серед п'яти найпоширеніших економічних порушень в українських організаціях також включаються: незаконне привласнення майна (46%), обман з питань закупівель (33%), махінації з персоналом (33%) та кіберзлочинність (31%) [41].

Розглядаючи розміри відмивання "брудних грошей" у світі та в Україні, можна визначити, що на цьому етапі побудови ефективної системи боротьби з відмиванням грошей є одним із головних пріоритетів економічної політики. Масштабне відмивання нелегальних доходів є всесвітньою проблемою, яка потребує рішучих дій усіх країн. Тому важливо розвивати систему міжнародного співробітництва. Практично це означає використання двох ключових підходів для боротьби з відмиванням грошей: укладання міжнародних договорів, які охоплюють різні аспекти цього явища, і співпрацю з міжнародними організаціями, спеціалізованими на проблемі відмивання грошей та міжнародної злочинності загалом [18].

Фінансова розвідка (у вітчизняній практиці також використовується термін "фінансовий моніторинг") спрямована на виявлення і запобігання ненормативній фінансовій поведінці, яка включає у себе порушення правил,

пов'язаних з фінансовими та іншими пов'язаними операціями. Поняття "фінансова розвідка" може бути тлумачено за допомогою різних підходів. Наприклад, Л. Мартюшева визначає фінансову розвідку як постійний процес збору, структурування та аналізу інформації про внутрішнє та зовнішнє середовище партнерів компанії з метою прийняття своєчасних та оптимальних рішень з управління ризиками, загрозами та небезпеками [17]. Таким чином, "фінансова розвідка" може бути визначена як систематичний процес, який використовує різні методи та засоби для збору та обробки інформації з метою мінімізації ризиків, пов'язаних із фінансовою безпекою суб'єктів господарювання.

У світовій практиці фінансова розвідка фокусується, зокрема, на боротьбі з процесами легалізації, що аналогічні вітчизняному фінансовому моніторингу. Системи, спрямовані на протидію легалізації доходів, отриманих незаконним чином, зараз знаходяться на стадії формування як в Україні, так і в усьому світі. Проте наразі не існує єдиної комплексної системи національної антилегалізаційної політики, яку можна було б однозначно порівняти.

Інститут антилегалізаційного фінансового моніторингу виступає ключовим учасником у галузі боротьби з відмиванням доходів, які одержані злочинним шляхом. У нашій країні термін "фінансовий моніторинг" у контексті інституційного механізму та створення системи отримав офіційне визнання після прийняття Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом" від 28 листопада 2002 року, який набув чинності 11 червня 2003 року [23].

На сьогодні, відповідно до Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення", фінансовий моніторинг представляє собою комплекс заходів, які приймають суб'єкти фінансового моніторингу для запобігання та протидії таким явищам, включаючи проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу [30].

Характеристика системи фінансового моніторингу, виходячи з її визначення, може бути розглянута з двох основних підходів: шляхом аналізу системи суб'єктів з визначенням їх повноважень та функцій, або через розгляд комплексу заходів, що також мають чітке визначення. Один із підходів до характеристики системи фінансового моніторингу полягає в поділі суб'єктів фінансового моніторингу на дві категорії: суб'єкти первинного фінансового моніторингу (СПФМ) та суб'єкти державного фінансового моніторингу (СДФМ). СПФМ є першим ланцюжком у цій системі та їм відведені завдання у запобіганні використанню фінансової системи для легалізації доходів, які були незаконно нажиті. Щодо СДФМ, їхні основні обов'язки включають розробку нормативного забезпечення для антилегалізаційних заходів і виконання функцій нагляду.

Отже, поширення незаконних фінансових операцій становить загрозу легальному функціонуванню економіки. Нелегальна фінансова діяльність включає в себе процеси легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Фінансова розвідка і аналогічні органи, такі як фінансовий моніторинг, призначені для боротьби з цими явищами.

1.2. Підрозділ фінансової розвідки: юридичний статус, особливості структури і функціонування

Згідно із 29-тою Рекомендацією Міжнародних Стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) та статтею 12 Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, яку Україна ратифікувала 17.11.2010 року, вимагається, щоб у кожній країні функціонував підрозділ фінансової розвідки (ПФР, Financial Intelligence Unit, FIU), який був би національним центром для отримання та аналізу повідомлень про підозрілі фінансові операції та іншу інформацію, пов'язану з відмиванням грошей, предикатними злочинами та фінансуванням

тероризму, а також для поширення результатів цього аналізу. Згідно Закону України "Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму," Державна служба фінансового моніторингу України (Держфінмоніторинг) є органом, призначеним Україною для виконання функцій підрозділу фінансової розвідки (FIU) [28].

Підрозділи фінансової розвідки представляють собою центральний національний орган, який несе відповідальність за збір, аналіз та передачу інформації щодо сумнівних фінансових операцій компетентним владним структурам. Перші підрозділи фінансової розвідки були утворені в початковий період 1990-х років для задоволення потреб центральних владних органів в отриманні, аналізі та передачі додаткової фінансової інформації у боротьбі з відмиванням грошей. Протягом наступного десятиліття кількість підрозділів фінансової розвідки значно збільшилася, до того ж ступеня, що станом на 2004 рік в Егмонтську групу входило 94 члени.

У 2003 році Міжнародна група з протидії відмиванню грошей (FATF) прийняла рекомендації, які вперше включали положення щодо створення та функціонування підрозділів фінансової розвідки в рамках Егмонтської групи. Останнім часом Держфінмоніторинг успішно співпрацює у цьому контексті з Національним антикорупційним бюро України (НАБУ).

Отже, спільні дії систематично згодовуються та координуються на різних рівнях, включаючи рівень керівництва органами, а також рівень аналітиків та детективів. Для підсилення ініціатив, спрямованих на спільне розслідування справ, пов'язаних з корупцією в Україні, Держфінмоніторинг та НАБУ створили спільний відділ фінансових розслідувань. Різноманітність організаційних механізмів у підрозділах фінансової розвідки можна узагальнити до чотирьох основних типів (рис. 1.1).

Рис.1.1. Типи підрозділів фінансової розвідки

Джерело: [9, с.77]

Держфінмоніторинг України визначив найбільш поширені методи легалізації корупційних доходів, включаючи такі:

1. Залучення осіб, які не мають тісних родинних зв'язків з "корупціонером", але мають інші зв'язки, такі як далекі родичі, водії та помічники.
2. Отримання хабаря у грошовій формі та подальше перетворення його у негрошову форму.
3. Отримання корупційних доходів в Україні та їх "відмивання" (легалізація) за кордоном.
4. Спадковість майна від осіб, які не мають родинних зв'язків з корупціонером.
5. Придбання майна за кордоном.
6. Придбання корпоративних прав [23].

Державний фінансовий моніторинг (Держфінмоніторинг) був утворений як один із підрозділів фінансової розвідки з метою протидії операціям із відмивання коштів, що одержані злочинним шляхом, а також фінансуванню тероризму. Держфінмоніторинг віднесений до категорії організацій "адміністративного типу" в сфері фінансової розвідки.

Держфінмоніторинг був створений і почав свою роботу у 2002 році як частина Міністерства фінансів України у якості Державного департаменту фінансового моніторингу. Починаючи з 2005 року, Держфінмоніторинг має статус центрального органу виконавчої влади. У червні 2006 року символіка Держфінмоніторингу була офіційно затверджена Указом Президента України під номером 526/2006 [28].

Основні завдання Держфінмоніторингу включають:

1. Здійснення державної політики у галузі запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму і фінансуванню поширення зброї масового знищення (ПВК/ФТ).

2. Подання Міністрові фінансів пропозицій, спрямованих на забезпечення розроблення державної політики в галузі запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню поширення зброї масового знищення.

3. Збір, оброблення і аналіз інформації (як операційної, так і стратегічної) про фінансові транзакції, що підлягають фінансовому моніторингу, інші фінансові операції або інформацію, яка може мати відношення до підозр до легалізації (відмивання) доходів, здобутих злочинним шляхом, або фінансування тероризму або поширення зброї масового знищення.

4. Забезпечення функціонування та розвитку єдиної інформаційної системи у галузі запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

5. Проведення оцінки національних ризиків.

6. Установлення співпраці, взаємодії та обміну інформацією з державними органами, Національним банком, компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

7. Забезпечення у визначеному порядку представництва України в міжнародних організаціях у справах запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [29].

З метою запобігання утворенню передумов для відмивання коштів і фінансування тероризму, поліпшення співпраці з компетентними органами іноземних країн та міжнародними організаціями, що борються зі відмиванням коштів і фінансуванням тероризму, підвищення кваліфікації спеціалістів та

інших завдань, Держфінмоніторинг активно взаємодіє з міжнародними організаціями і партнерами, такими як Рада Європи (включаючи Комітет MONEYVAL), Конференція Сторін Конвенції Ради Європи про відмивання коштів, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму (CEST № 198), Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), Егмонтська група підрозділів фінансової розвідки, Управління ООН з питань наркотиків та злочинності (UNODC), Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Організація з безпеки та співробітництва в Європі (Координатор проєктів ОБСЄ в Україні), Європейська Комісія (проєкт "Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні"), Організація за демократію та економічний розвиток (ГУАМ) та іншими міжнародними партнерами [28].

Співробітники Держфінмоніторингу регулярно беруть активну участь у пленарних засіданнях MONEYVAL і при цьому представляють інтереси України. Вони також приєднуються до проведення типологічних досліджень і взаємних оцінок країн-членів MONEYVAL. Представники Держфінмоніторингу є активними учасниками Робочої групи MONEYVAL, яка займається взаємними оцінками в рамках процедур 5-го раунду оцінювання країн-членів MONEYVAL. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 13.09.2002 № 1371 "Про процедуру участі центральних органів виконавчої влади в роботі міжнародних організацій, членом яких є Україна", Держфінмоніторинг відповідальний за співпрацю з Комітетом MONEYVAL, Егмонтською групою підрозділів фінансової розвідки, Конференцією Сторін Конвенції Ради Європи CEST № 198, Євразійською групою з протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму в статусі спостерігача [23].

Держфінмоніторинг приєднується до заходів, проведених як співпраця з НАТО та ЄС. Наприклад, він відповідає за заходи, які визначені в щорічних національних програмах Україна-НАТО. Представники Держфінмоніторингу беруть участь у різних ініціативах, організованих під патронатом НАТО, такі

як засідання урядових органів, тренінги, круглі столи, робочі зустрічі тощо. Керівництво Служби також входить до Урядової Комісії з питань координації євроатлантичної інтеграції.

У той самий час, Держфінмоніторинг, як відповідальний за координацію заходів щодо запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, активно спрямовує свої зусилля для переходу національного законодавства до стандартів ЄС, а саме:.

- представляє результати своєї роботи на засіданнях Комітету Асоціації Україна-ЄС, спеціалізованих підкомітетах, кластерах і т.д.;
- звітує щодо угоди про Асоціацію Україна-ЄС та щодо виконання Україною заходів, пов'язаних із лібералізацією візового режиму з ЄС;
- проводить конструктивний діалог з представниками ЄС у питаннях виконання Україною своїх зобов'язань стосовно макрофінансової допомоги ЄС і інших аспектів.

Держфінмоніторинг активно взаємодіє з провідними міжнародними організаціями та іноземними партнерами, які відповідають за організацію ефективної боротьби зі відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та поширенням масового знищення зброї. Також проводилася спільна робота щодо впровадження санкцій проти Російської Федерації та Республіки Білорусь у зв'язку з конфліктом в Україні.

Крім того, Держфінмоніторинг згідно із своїми обов'язками укладає міжнародні міжустановчі договори (Меморандуми про взаєморозуміння) з агентствами фінансової розвідки інших країн. За період з 2003 по 2022 рік було підписано 81 Меморандумів. У 2022 році був підписаний Меморандум про взаєморозуміння з ПФР Люксембургу, і також були проведені переговори щодо можливого підписання Меморандумів з ПФР Туркменістану, ПФР Азербайджанської Республіки, ПФР Республіки Гватемала, ПФР Королівства Швеції, та ПФР Республіки Ель-Сальвадор.

Як один із провідних світових органів у галузі фінансової розвідки та завдяки високій репутації, Держфінмоніторинг надає консультаційну

підтримку іншим країнам щодо розвитку та удосконалення їх національних систем для запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму.

1.3. Нормативно-правова база щодо протидії нелегальним фінансовим операціям

Історія створення системи фінансового моніторингу почалася з прийняття Постанови Кабінету Міністрів України від 10 січня 2002 року № 35 "Про утворення Державного департаменту фінансового моніторингу". Згідно з цією постановою, було створено орган державного управління - Державний департамент фінансового моніторингу, який включався в структуру Міністерства фінансів [38].

Перед працівниками новоствореної структури були надзвичайно важливі завдання, які включали в себе створення системи протидії відмиванню коштів та забезпечення її законодавчою та нормативною базою для успішного функціонування. При цьому важливо було, щоб ця система відповідала міжнародним стандартам в цій області.

Після жвавих дискусій і обговорення положень проєкту 28 листопада 2002 року Верховною Радою України був ухвалений Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом". Цей Закон набрав чинності через 6 місяців після його публікації. Далі, в грудні 2002 року, Закон був підписаний Президентом України і набрав чинності з 11 червня 2003 року [38].

Прийняття нової редакції Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму" у 2010 році є важливою подією в історії Держфінмоніторингу. Проєкт цієї нової редакції Закону був розроблений Державним комітетом фінансового моніторингу України з метою впровадження міжнародних стандартів боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванням тероризму. Зокрема, нова

редакція враховувала Сорок рекомендацій FATF, які є ключовими міжнародними стандартами в цій галузі [23].

У 2014 році в Україні виникла необхідність внесення законодавчих змін, щоб відповісти на нові Рекомендації FATF, особливо в умовах складного року для країни. Протягом короткого часу працівники Держфінмоніторингу підготували проєкт Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення". Цей закон був внесений до Верховної Ради України 11 вересня 2014 року і прийнятий 14 жовтня 2014 року в надзвичайно короткі терміни. Цей закон вніс комплексні зміни до національного законодавства щодо фінансового моніторингу та зміни до понад двадцяти інших законів України [13].

У 2015 році була прийнята четверта Директива (ЄС) Європейського парламенту та Ради 2015/849, яка стосується запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму. Згідно Угоди про асоціацію між Україною, однією стороною, і Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомною енергією та їхніми державами-членами, Україна була зобов'язана впровадити власне законодавство норми цієї Директиви [22].

Вже з 2016 року Державний департамент фінансового моніторингу України розпочав спільну роботу з Національним банком України, Міністерством фінансів та іншими державними органами над розробкою змін до Закону про запобігання. В результаті інтенсивних нарад, обговорень і зустрічей, у вересні 2019 року було внесено до Верховної Ради України проєкт нової редакції Закону "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення". Цей проєкт був прийнятий Верховною Радою України 06.12.2019 року та набув чинності 28.04.2020 року. Державним департаментом фінансового моніторингу України також проводились ініціативи з приводу поліпшення нормативно-правових

актів у галузі протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму. За період із 2003 по 2021 роки було прийнято більше 250 нормативно-правових актів, які були розроблені Держфінмоніторингом, та погоджено понад 800 проєктів нормативно-правових актів, розроблених іншими державними органами [13].

До інших законодавчих актів, які регулюють діяльність окремих суб'єктів у галузі запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, можна віднести такі Закони України:

- Про банки і банківську діяльність;
- Про Національний банк України;
- Про страхування;
- Про кредитні спілки;
- Про платіжні послуги;
- Про ринки капіталу та організовані товарні ринки;
- Про фінансовий лізинг;
- Про адвокатуру та адвокатську діяльність;
- Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність;
- Про нотаріат;
- Про виконавче провадження;
- Про інформацію тощо [22].

До основних міжнародних правових документів, які слід виділити, входять наступні:

- Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин;
- Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності;
- Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму;
- Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом;

- Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму [22].

Список нормативно-правових актів, розроблених Держфінмоніторингом у 2022 році:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 року № 498 "Про внесення змін до додатка до постанови Кабінету Міністрів України від 08 вересня 2016 року № 613."

2. Наказ Міністерства фінансів України від 17 січня 2022 року № 16 "Про затвердження Програми стратегічного розвитку Державної служби фінансового моніторингу України на період до 2024 року."

3. Наказ Міністерства фінансів України від 07 квітня 2022 року № 113 "Про внесення змін до пункту 4 наказу Міністерства фінансів України від 04 червня 2021 року № 322," зареєстрований у Міністерстві юстиції України 22 квітня 2022 року за № 443/37779 [13].

Крім цього, Держфінмоніторингом упродовж 2022 року було погоджено 56 проєктів НПА, розроблених іншими органами влади. З цих 56 проєктів, 38 було погоджено без зауважень, і щодо 18 з них були висловлені певні зауваження.

Безпосередньо Держфінмоніторинг також брав участь у розгляді законодавчих ініціатив, які стосувалися наступних питань:

- поліпшення санкційного законодавства з метою спрямування активів підсанкційних осіб у бюджет;

- реформування фінансово-економічного сектору в період воєнного стану. Держфінмоніторинг брав участь у відповідних обговореннях та зустрічах;

- підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами конкретних осіб;

- законопроєкту щодо внесення змін до ряду законів України з метою спрощення процедур надання інформації, яка необхідна для здійснення фінансового моніторингу (закон був прийнятий як Закон України від 6 вересня 2022 року № 2571-IX "Про внесення змін до деяких законів України щодо

поліпшення регулювання питань кінцевого бенефіціарного власництва та структури власності юридичних осіб");

- законопроекту щодо внесення змін до Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення" з метою захисту фінансової системи України від дій держави, яка здійснює збройну агресію проти України та адаптації законодавства України до вимог FATF і Директиви ЄС 2018/843 (закон був прийнятий як Закон України від 4 листопада 2022 року № 2736-IX "Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту фінансової системи України від дій держави, яка здійснює збройну агресію проти України, та адаптації законодавства України до стандартів FATF і вимог Директиви ЄС 2018/843");

- законопроекту щодо внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України для створення єдиного реєстру банківських рахунків фізичних та юридичних осіб, а також індивідуальних банківських сейфів;

- розробки проекту та ухвалення концепції запуску механізму купівлі "Військових облігацій" фізичними особами у роздрібному ринку за допомогою додатку "Дія" [13].

Також, представник Держфінмоніторингу був включений до Робочої групи, яка працює над розробкою пропозицій щодо участі України в Робочій групі Організації економічного співробітництва та розвитку з питань протидії хабарництву у міжнародних комерційних операціях.

Отже, в Україні існує чітка нормативно-правова база для боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, яка відповідає основним рекомендаціям міжнародних організацій. Вітчизняне законодавство в сфері запобігання легалізації доходів формується з урахуванням міжнародних стандартів і під впливом їхніх рекомендацій.

Висновки до розділу 1

Фінансова розвідка може бути охарактеризована як систематичний процес, який використовує різноманітні методи та засоби для збору та обробки інформації з метою зменшення ризиків, пов'язаних із фінансовою безпекою суб'єктів господарювання.

У світовій практиці фінансова розвідка, серед інших аспектів, акцентує увагу на боротьбі з процесами легалізації, аналогічними тим, що досліджуються в рамках вітчизняного фінансового моніторингу. Системи, спрямовані на запобігання легалізації прибутку, отриманого незаконним чином, зараз перебувають на стадії формування як в Україні, так і в усьому світі. Однак на сьогодні не існує єдиної комплексної системи національної антилегалізаційної політики, яку можна однозначно порівняти.

Підрозділи фінансової розвідки є основним національним органом, відповідальним за проведення процесів збору, аналізу та передачі інформації щодо сумнівних фінансових операцій компетентним органам влади. Спочатку, були сформовані перші підрозділи фінансової розвідки для задоволення потреб центральних владних структур у зборі, аналізі та передачі додаткової фінансової інформації у боротьбі з легалізацією коштів.

Протягом двох десятиліть проводилася постійна реформа діяльності, спрямованої на протидію легалізації доходів, підпорядкована законодавчому регулюванню. В наш час ця діяльність в Україні регулюється значною кількістю нормативно-правових актів та Базовим Законом. Цей нормативний акт визначає сутність та різновиди фінмоніторингу, визначає його основних суб'єктів, запроваджує критерії тих операцій, що в подальшому підпадають під фінмоніторинг, регламентує права та обов'язки Держфінмоніторингу та інші аспекти. Вітчизняне законодавство у галузі протидії відмиванню коштів формується з врахуванням міжнародних стандартів і під впливом їхніх пропозицій.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ЗАХОДІВ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНИМ ФІНАНСОВИМ ОПЕРАЦІЯМ

2.1. Типові схеми відмивання коштів, набутих в результаті нелегальних фінансових операцій

Економічна безпека держави є частиною її національної безпеки і пов'язана з усіма економічними процесами, що розгортаються у суспільстві.

Протягом останніх років Україна зазнала терористичних загроз і загроз сепаратизму. Використання фінансової системи для інтеграції та пересилки фінансових потоків, що направляються на підтримку такої злочинної діяльності, становить серйозний виклик для країни.

В економічній сфері України відзначається постійне вдосконалення схем легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Серед цих схем можна виділити масштабні випадки зловживань бюджетними коштами, корупції, виведення капіталу за кордон, діяльність конвертаційних центрів, шахрайство, ухилення від сплати податків і зборів, велику кількість приховувань реальних власників інвестиційних проєктів, які вкладаються у найбільш прибуткові галузі економіки та інше.

Розповсюдження тіньової економіки та зростання організованої злочинності значною мірою підірвали національну економічну безпеку України. Виявлення та припинення схем легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, а також фінансування тероризму, є важливою роботою суб'єктів фінансового моніторингу та правоохоронних органів, які визначають та розслідують економічні злочини.

Корупція становить одну з найсерйозніших загроз як для суспільства, так і для держави в цілому. Вона безпосередньо впливає на соціальний

прогрес, економічну та національну безпеку, інвестиційний клімат та міжнародний статус України.

Серед найрозповсюдженіших форм корупційних діянь можна виділити хабарництво, втрату бюджетних коштів, підроблення документів, зловживання службовим положенням і повноваженнями. Посадові особи урядових структур, державних і комунальних підприємствах використовують різні схеми для приховування отриманих злочинним шляхом доходів.

Далі наводяться приклад типових корупційних дій.

Схема 1. Використання посадовою особою державного підприємства для легалізації доходів

Під час фінансового розслідування Держфінмоніторинг виявив схему, яка включає в себе приховування походження коштів, отриманих шляхом незаконної діяльності. З'ясовано, що посадовою особою з державного підприємства було внесено значні готівкові суми на поточні рахунки у двох різних фінансових установах (рис.2.1) [2].

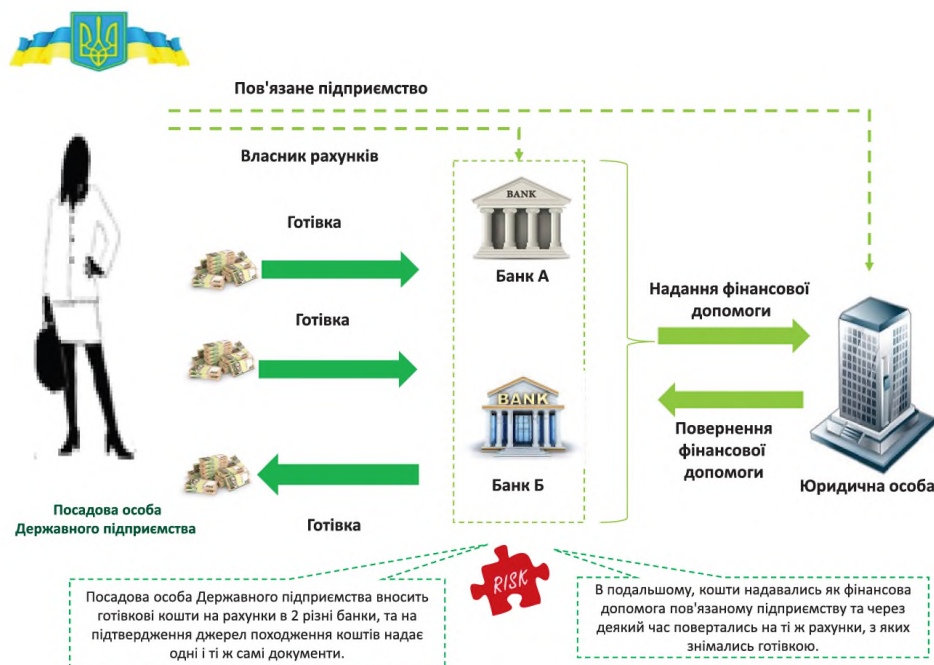

Рис.2.1. Відмивання доходів посадовою особою державного підприємства

Джерело: [2]

Після цього кошти були перераховані як фінансова допомога на рахунок юридичної особи, яка має зв'язок з посадовою особою державного підприємства. За певний період часу, юридична особа повернула фінансову допомогу на рахунки посадової особи з підприємства державної форми власності, і ці отримані кошти були використані.

Для підтвердження легальності походження готівкових коштів, посадова особа з підприємства державної форми власності подала одні і ті ж документи до кількох банківських установ.

Бюджетні кошти представляють привабливу можливість для одержання незаконних доходів, особливо враховуючи їх значний обсяг, призначений для фінансування діяльності державних підприємств, територіальних громад та інших суб'єктів, які фінансуються коштом державних і місцевих бюджетів.

На сьогоднішній день, значна частина бюджетних коштів виділяється на ремонт доріг у рамках програми "Велике будівництво". Також, великі суми бюджетних коштів спрямовуються на закупівлі для військового сектору, медичної сфери, що створює ризики корупції та розкрадання бюджетних коштів. Ці ризики можуть зростати, особливо в умовах зниження контролю над проведенням державних закупівель. Типовий приклад узагальнено нижче.

Схема 2. Легалізація прибутку, одержаного в результаті втрати державних коштів через неіснуючі підприємства

За спільної роботи правоохоронного органу та Держфінмоніторингу виявлена схема розкрадання державних коштів, пов'язана з придбанням житла для військовослужбовців шляхом участі у пайовому проєкті та подальшої легалізації цих коштів.

Під час фінансового розслідування встановлено, що державні кошти були перераховані на користь переможця тендеру, а саме Підприємства А, як оплата за придбання житла для військовослужбовців на умовах пайової участі (рис.2.2) [2].

Частина цих бюджетних коштів була витрачена Підприємством А на придбання цінних паперів, надання або повернення фінансової допомоги та

виведена готівкою, тоді як інша частина була перерахована на рахунки групи юридичних осіб. Пізніше ці кошти були виведені готівкою та використані для придбання елітного автомобіля.

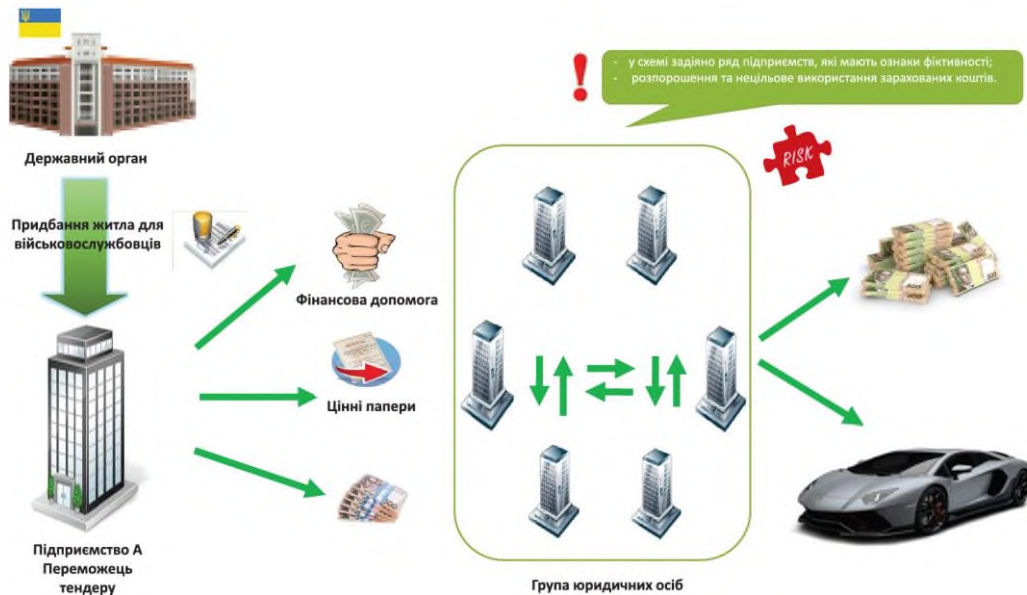

Рис.2.2. Відмивання доходів, отриманих від розкрадання державних коштів через фіктивні підприємства

Джерело: [2]

Ці юридичні особи мають признаки фіктивності, оскільки вони мають одноосібний керівний склад, не внесли необхідні податки, відсутній відповідний персонал і основні засоби, які потрібні для надання послуг та виконання робіт у визначених обсягах.

Практика фінансових розслідувань підтверджує, що попит на нелегальну операцію з "продажу" необлікованої готівки залишається дуже високим. Ці операції здійснюються поза банківською системою, що робить їх виявлення значно складнішим завданням.

Підприємства реального сектору економіки вживають різноманітних заходів для зменшення своїх зобов'язань за податком на додану вартість. Це призводить до збереження високого попиту на послуги, пов'язані з "зустрічними потоками" та "скрутками". Типовий приклад, пов'язаний із механізмом "скрутка" представлено нижче.

Схема 3. Легалізація коштів, які було незаконно придбано від банків шляхом застосування маніпуляцій із механізмом "скрутки"

Держфінмоніторинг, ураховуючи отриману інформацію, встановив схему легалізації коштів банківських установ шляхом використання механізму "скрутки".

Під час фінансового розслідування було встановлено, що протягом року Підприємство А поступово уклало кредитні угоди з різними банками, заставляючи непов'язану власність інших підприємств. Директор і засновник Підприємства А, Фізична особа А, виступала як поручитель за цими угодами (рис.2.3) [2].

Частина коштів, які отримувались Підприємством А за цими угодами, спочатку використовувалась для погашення попередніх кредитів (для отримання нових). Головна частина цих коштів перераховувалась на рахунки Групи пов'язаних юридичних осіб та пройшла через послідовні циклічні операції, які включали оплату за зерно та соняшник, перерахунок між їх рахунками для імітації активної діяльності та поліпшення репутації Підприємства А.

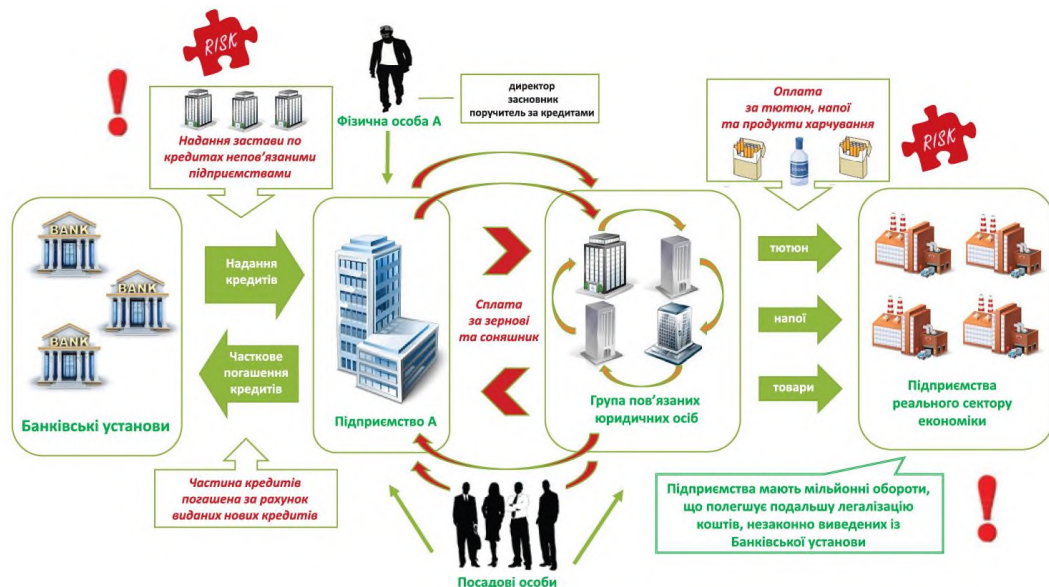

Рис.2.3. Відмивання привласнених коштів банківських установ з використанням механізму "скрутки"

Джерело: [2]

На завершальному етапі ці кошти були витрачені на оплату тютюну, напоїв та продуктів харчування в користь Групи підприємств реального сектору економіки, які мали значний оборот коштів, сприяючи таким чином легалізації цих грошей.

Питання фінансування тероризму (сепаратизму) лишається однією з невирішених проблем в сучасному суспільстві. Воно характеризується високим рівнем загрози для суспільства, і може спричинити масову втрату життів та провокацію військового конфлікту.

Глобальний індекс тероризму (The Global Terrorism Index) та відповідний рейтинг країн світу за рівнем тероризму регулярно публікуються, починаючи з 2012 року. На сьогоднішній день, ризики, пов'язані з поширенням тероризму та сепаратизму в Україні, лишаються актуальними, оскільки існують зовнішні та внутрішні фактори, які негативно впливають на національну безпеку держави. Типовий приклад наведено нижче.

Схема 4. Фінансування тероризму з використанням коштів, переказаних у приватному порядку

Під час фінансового розслідування, проведеного Держфінмоніторингом, виявлено, що значну суму коштів було зараховано на рахунок фізичної особи, зареєстрованої на лінії розмежування з тимчасово окупованими територіями Донецької та Луганської областей, і ці кошти надійшли з Російської Федерації. Фізична особа подала лист-пояснення до банківської установи, в якому стверджує, що отримує ці кошти від родича для свого утримання у зв'язку з безробіттям (рис.2.4).

Проте під час розслідування виявлено, що відправником коштів є громадянин нашої держави, що разом з братом є членами незаконних збройних формувань та знаходиться у розшуку. Додатково ці особи проживають за спільною адресою з фізичною особою, що приймає грошові перекази.

Зазначені засоби, надіслані з Російської Федерації та призначені фізичній особі, яка переслідується правоохоронними органами України,

можуть бути спрямовані на вербування та переправлення волонтерів до незаконних збройних формувань, що діють на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей.

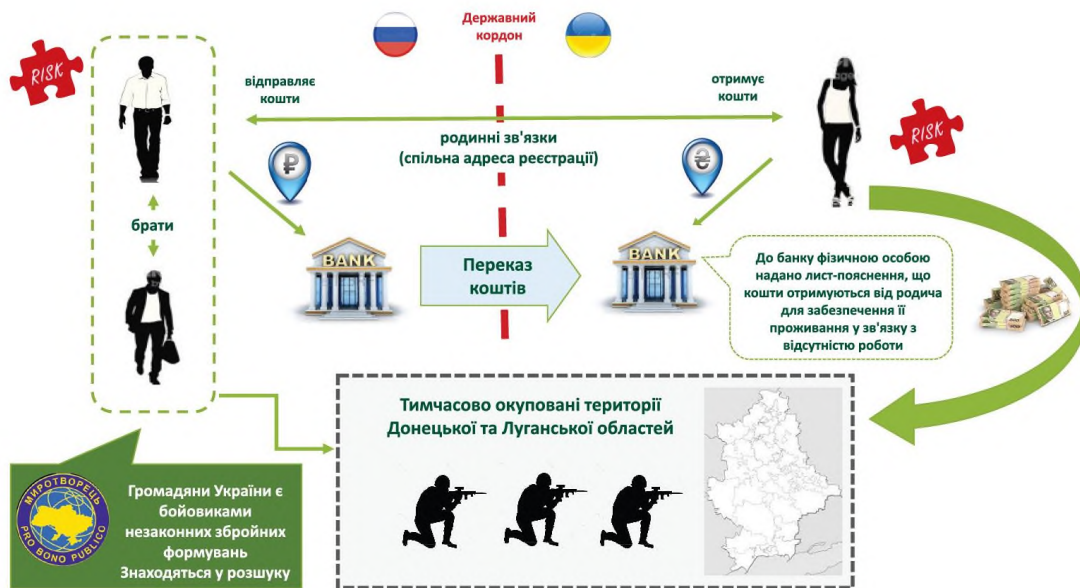

Рис.2.4. Фінансування тероризму за рахунок коштів, отриманих в якості приватного переказу

Джерело: [2]

З урахуванням його особливостей, страховий ринок України є дуже придатним для включення в схеми легалізації (відмивання) коштів, які надходять незаконними методами. Типовий приклад наведено нижче.

Схема 5. Перерахунок грошей через страхову компанію та їх подальше використання шляхом "зустрічних потоків"

Під час фінансового розслідування було встановлено, що підприємства газової та нафтогазової галузі, перераховували кошти на рахунки страхової компанії як оплату страхових внесків (рис.2.5). Джерелом походження цих коштів були отримані кошти від продажу та надання послуг з постачання газу та нафтопродуктів. Однак такі платежі мали ознаки намагання завищити штучно собівартість наданих газових та нафтопродуктових послуг, що передувало отриманню надзвичайних прибутків. Ці надзвичайні прибутки в подальшому легалізувалися шляхом перерахування коштів як оплату страхових послуг.

Гроші, які були отримані страховою компанією, подалі перераховувалися на рахунки транзитних підприємств з ознаками фіктивності, представленням їхніх платежів як страхові виплати, агентські винагороди та позики. Подальше перерахування з цих рахунків здійснювалося на користь підприємств оптово-роздрібної торгівлі тютюновими виробами та алкогольними напоями. Ці операції обміну готівковими коштами включали у себе оплату за договором факторингу, позику та розрахунки за алкогольну та тютюнову продукцію.

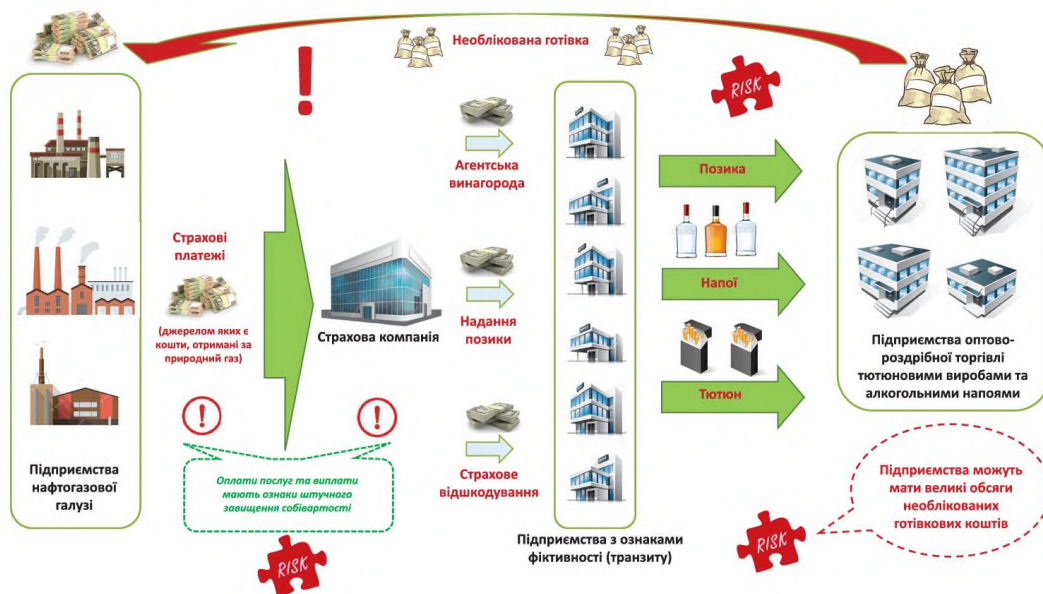

Рис.2.5. Виведення коштів через страхову компанію з подальшим використанням “зустрічних потоків”

Джерело: [2]

Підприємства, що займаються оптово-роздрібною торгівлею тютюновими виробами та алкогольними напоями, можуть утримувати значні суми готівки, включаючи незареєстровану, яку можуть використовувати для обміну грошей підприємствами реального сектору економіки на готівку.

Одним із методів, яким шахраї можуть здійснювати свої злочинні дії, є видача себе за представників офіційних органів та банківських установ з метою отримання особистої банківської інформації або грошових коштів від

потенційних жертв. Цей контакт із жертвами може відбуватися особисто, через електронну пошту, телефонні дзвінки або текстові повідомлення.

У певних випадках шахраї можуть прикидатися співробітниками правоохоронних органів, медичних установ чи банківських установ з метою вигідної для себе отримати банківську інформацію або готівку від потенційних жертв. Типовий приклад наведено нижче.

Схема 6. Шахрайське отримання грошей від юридичних осіб за допомогою фальшивих документів

Держфінмоніторингом встановлено, що невідомі особи використовували банківський рахунок приватного виконавця для хибного наміру заволодіти грошовими коштами ряду юридичних осіб в фармацевтичній галузі, що розташовані в різних містах України. Це було здійснено за допомогою надсилання банкам України платіжних вимог на стягнення боргів. Підприємства фармацевтичної галузі мають рахунки в двох різних банківських установах, на які намагались списати гроші (рис.2.6).

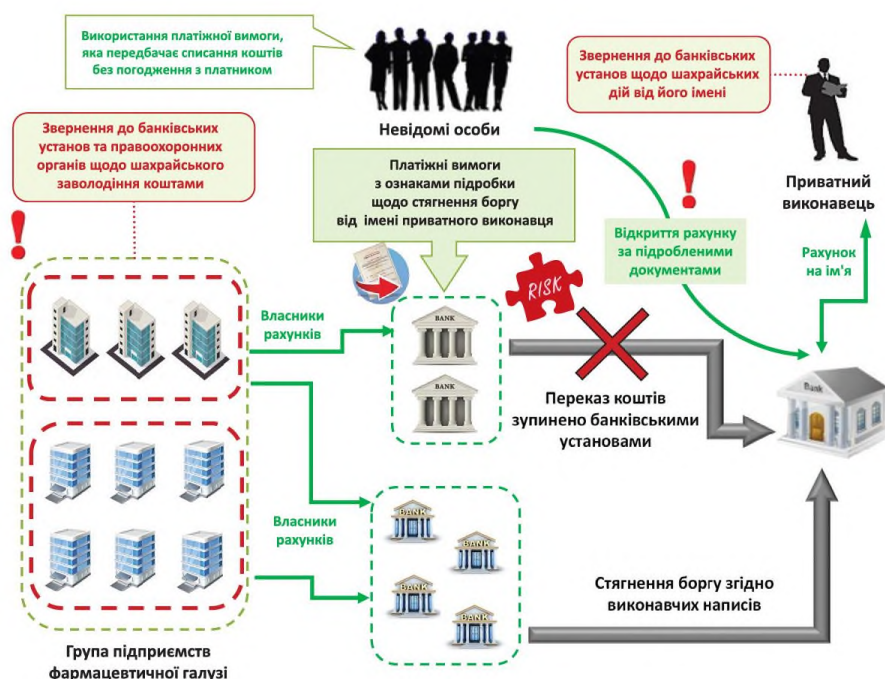

Рис.2.6. Шахрайське заволодіння грошовими коштами юридичних осіб з використанням підроблених документів

Джерело: [2]

Виявлено, що спроби стягнути кошти з рахунків трьох фармацевтичних компаній, що ведуть рахунки в різних банках, перерахували кошти на рахунок приватного виконавця в іншій банківській установі, як стягнення боргу на підставі виконавчих написів.

Ці фінансові операції були зупинені банківською установою. Підприємства, на які були спрямовані ці платежі, звернулись до банківської установи та правоохоронних органів у зв'язку зі зловживаннями, які були здійснені невідомими особами від імені приватного виконавця. Підприємства також повідомили, що приватний виконавець не мав жодного рахунку у цих банках і не надсилав жодних платіжних вимог.

Під час аналізу документів від різних банківських установ виявлено, що підписи приватного виконавця були різними, що свідчить про фальсифікацію документів. Було також встановлено, що на той же самий рахунок, відкритий в ім'я приватного виконавця, надходили гроші від інших підприємств фармацевтичної галузі з аналогічним призначенням.

Висновки з проведеного аналізу типологій показують, що діяльність у сфері інтернет-злочинів, шахрайства та заволодіння державними коштами значно зросла в умовах військового стану та пандемії COVID-19. Злочини, пов'язані з відмиванням грошей, не обмежуються намірам використання незаконно одержаних доходів у господарській діяльності з метою отримання прибутку. Ці правопорушення також можуть використовуватися для здійснення фінансування тероризму, нелегального обігу зброї, організації замовних вбивств та інших злочинних активностей.

2.2. Аналіз показників діяльності Державної служби фінансового моніторингу України щодо протидії нелегальним фінансовим операціям

Під час військових дій, Держфінмоніторинг зосередив свої зусилля на вжитті заходів для притягнення країни-агресора до міжнародної відповідальності за її злочини проти мирного населення. Це включає в себе

переслідування випадків відмивання "брудних" грошей, фінансування активностей, пов'язаних із тероризмом, та сприяння розповсюдженню засобів масового знищення. Після оголошення військового стану, установа переглянула і оновила свої пріоритети роботи.

Держфінмоніторинг разом з національними та міжнародними партнерами визначив наступні пріоритети для своєї діяльності:

- Співпраця з FATF з метою санкціонування РФ, включаючи виключення її з членства в цій організації та її включення до "чорного списку" FATF.
- Координація роботи з Комітетом експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL).
- Співпраця з Егмонтською групою з метою санкціонування РФ, включаючи її виключення з членства в цій організації.
- Співробітництво з іншими регіональними організаціями, подібними до FATF, включаючи APG, з метою ізоляції РФ.
- Забезпечення проведення спільних фінансових розслідувань з іноземними ПФР та співпраця з іноземними фінансовими регуляторами та відповідними криптовалютними організаціями щодо превентивних заходів щодо бізнесу з РФ.
- Заблокування банківських рахунків співробітників колаборантів, розслідування справ щодо державних зрадників, оброблення повідомлень про фінансові операції, зупинення фінансових транзакцій, участь в роботі групи "Task Force" і передача узагальнених матеріалів правоохоронним органам.
- Координація взаємодії з суб'єктами державного фінансового моніторингу та підготовка методологічної інформації для СПФМ, а також співпраця з громадськістю.
- Проведення національної оцінки ризиків та оцінки негативного впливу РФ на світовий порядок і глобальну фінансову безпеку, тощо [13].

Протягом 2022 року проводилася ідентифікація майна та активів осіб, які перебувають під санкціями, блокування російських активів за кордоном, обмеження доступу до цих активів в іноземних країнах та на різних фінансових та криптовалютних платформах. У тісній співпраці з криптопровайдерами України і інших країн світу був впроваджений механізм спонтанного блокування криптогаманців, що належать до громадян Російської Федерації.

Держфінмоніторинг проводив аналітичні розслідування та надавав підтримку розвідці та правоохоронній системі, здійснюючи такі дії:

- Визначення фінансових слідів злочинів, скоєних агресором.
- Виявлення осіб, які брали участь у колаборації або сприяли ворожій діяльності.
- Встановлення інтернет-агентури, що поширювала ворожу пропаганду.
- Ідентифікація шляхів, якими надавалася матеріальна підтримка диверсійно-розвідувальним групам та коригувальникам вогню тощо. Держфінмоніторинг брав участь у роботі оперативної групи "Task Force" з метою виявлення та арешту злочинних та ворожих активів. Також проводилися розслідування, пов'язані з корупцією, розтратою бюджетних коштів та зловживанням гуманітарною допомогою.

Починаючи з моменту запровадження Інформаційної системи фінансового моніторингу (ІСФМ), Держфінмоніторинг отримав та обробив 56 426 547 повідомлень щодо фінансових операцій, які підпадають під фінмоніторинг. З цих повідомлень 1 181 675 були отримані у 2022 році, і в 1 179 392 з них було проведено аналіз та включено до реєстру (рис.2.7).

Також важливо відзначити, що у 2022 році кількість повідомлень про фінансові операції, що були прийняті Держфінмоніторингом для аналізу та реєстрації, скоротилась на 28,9% порівняно з 2021 роком. Це зменшення було спричинене введенням воєнного стану в Україні.

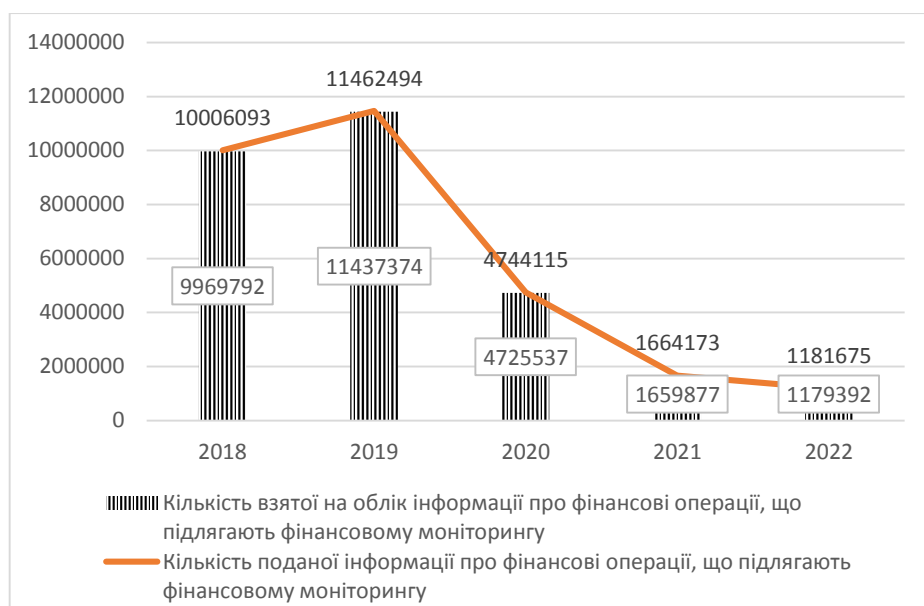

Рис.2.7. Динаміка інформування про фінансові операції протягом 2018-2022 рр., од.

Джерело: [складено автором за даними 13]

Впродовж 2022 року Держфінмоніторинг зареєстрував, що банківські установи складають 99,6% від загальної кількості повідомлень про і операції, які відповідають критеріям фінансового моніторингу. Ця інформація проілюстрована на рис.2.8.

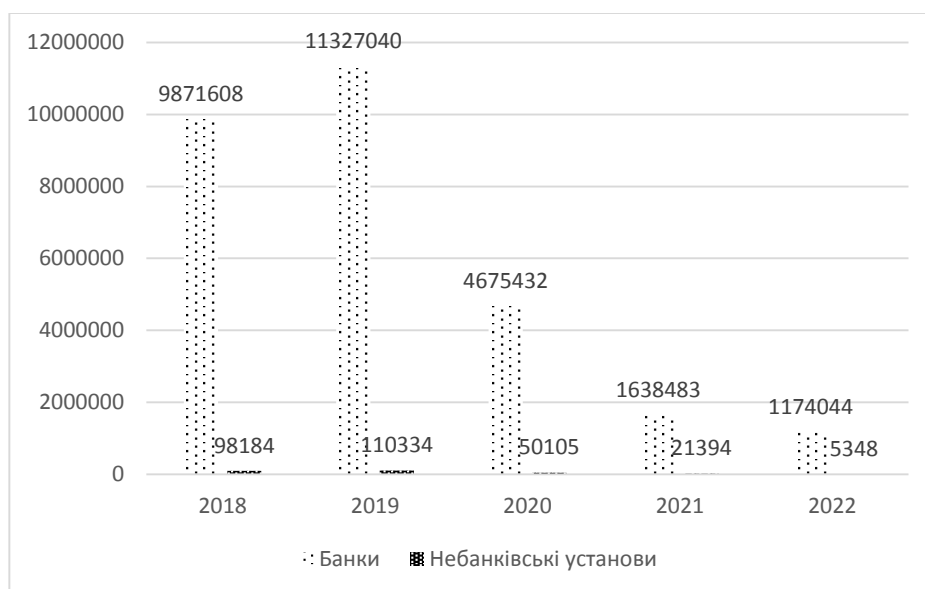

Рис.2.8. Динаміка інформування про фінансові операції банками та небанківськими установами протягом 2018-2022 рр., од.

Джерело: [складено автором за даними 13]

Упродовж 2022 року Держфінмоніторинг отримав від СПФМ 38 121 повідомлення, які мали певні ознаки підозри щодо фінансових операцій або діяльності. У порівнянні з попереднім 2021 роком, кількість таких повідомлень становила 36 516. Як результат, після проведеного аналізу, було сформовано 5 016 досьє, як відображено на рис.2.9.

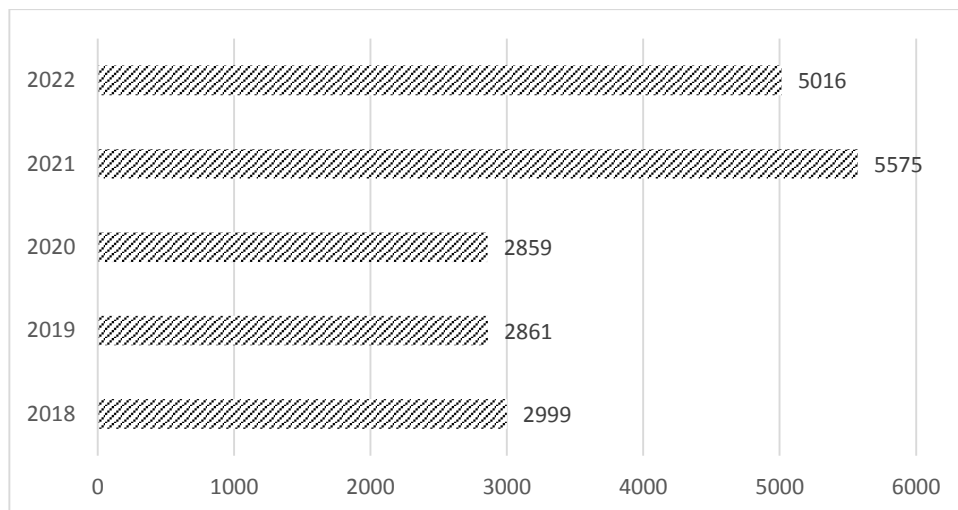

Рис.2.9. Динаміка формування досьє у 2018-2022 рр., од.

Джерело: [складено автором за даними 13]

Досьє аналізується з метою виявлення можливих підстав вважати, що фінансова операція може мати зв'язок із легалізацією доходів, одержаних незаконно, фінансуванням тероризму або іншими правопорушеннями, визначеними Кримінальним кодексом України. Держфінмоніторинг проводить аналіз фінансових операцій, спираючись на підходи, що базуються на ризиках, та враховуючи міжнародний досвід у боротьбі з такими явищами.

Порівняно з попереднім роком, кількість відкритих досьє у зв'язку із введенням воєнного стану у 2022 році зменшилась приблизно на 10% або на 559 досьє.

На основі аналізу цих досьє у 2022 році Держфінмоніторинг передав 934 матеріали до правоохоронних та розвідувальних органів, включаючи 550 узагальнених матеріалів та 384 додаткових узагальнених матеріалів.

Аналіз повідомлень враховує також додаткову інформацію, яка надходить у відповідь на запити, що були надіслані Держфінмоніторингом.

Протягом 2022 року Держфінмоніторингом було направлено 21 430 файлів-запитів для отримання додаткової інформації до 71 банківських установ.

Упродовж 2022 року Держфінмоніторингом були призупинені фінансові операції 475 осіб, більшість з яких мають зв'язок із колабораційною та терористичною діяльністю. У 2021 році кількість призупинених фінансових операцій становила 151 особу.

Держфінмоніторинг надає високий пріоритет розслідуванню ситуацій, де існують підозри на відмивання коштів, отриманих шляхом корупційних діянь. Зокрема, протягом 2022 року Держфінмоніторингом було направлено до правоохоронних органів 121 матеріал (включаючи 25 узагальнених матеріалів та 96 додаткових узагальнених матеріалів) із підозрою у корупційних діяннях. Ці матеріали були спрямовані до таких органів:

- 96 матеріалів (включаючи 24 узагальнені матеріали та 72 додаткових узагальнених матеріали) було передано до Національного антикорупційного бюро (НАБУ).
- 17 додаткових узагальнених матеріалів було направлено до Служби безпеки України (СБУ).
- 7 додаткових узагальнених матеріалів було передано до Державного бюро розслідувань (ДБР).
- 1 узагальнений матеріал було направлено до Бюро економічної безпеки (БЕБ) [13].

Такий аналіз та співпраця є важливими для виявлення та запобігання корупції та відмиванню коштів, отриманих незаконними шляхами.

В зазначених матеріалах загальна сума фінансових операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією коштів або вчиненням кримінальних правопорушень, становить 6,4 мільярда гривень. Учасниками цих підозрілих фінансових операцій в 121 матеріалах були особи, які мають повноваження виконувати функції держави або місцевого самоврядування [13].

У 2022 році Держфінмоніторингом було направлено до правоохоронних органів 73 матеріали, із них 63 були узагальненими матеріалами, і 10 —

додатковими узагальненими матеріалами. Ці дані стосувалися підозр шахрайського заволодіння грошима громадян та суб'єктів господарювання, які стали жертвами обману зловмисників. В цій інформації вказувалася сума грошових транзакцій, яка може мати зв'язок з процесом легалізації коштів або скоєнням кримінальних правопорушень, яка складає більше 400 тис. гривень. Зловмисники здійснювали шахрайське заволодіння коштами, використовуючи наступні методи:

- застосування методів соціальної інженерії, включаючи вішинг (дія, що вимагає від осіб розкрити конфіденційну інформацію, таку як банківські реквізити або особисті дані, і переказати гроші на рахунок шахраїв);
- використання електронно-обчислювальної техніки, включаючи системи віддаленого управління банківськими рахунками через "Інтернет-Клієнт-Банк" та мобільний банкінг;
- використання імені відомих компаній для вводу в оману потенційних жертв;
- розміщення оголошень про збір коштів на призначення, такі як підтримка Збройних Сил України за допомогою Інтернету та месенджера Telegram;
- незаконне використання гуманітарної допомоги і благодійних внесків, включаючи продаж транспортних засобів, які були ввезені з-за кордону, з метою вигоди Збройних Сил України;
- використання громадських або благодійних організацій для збору гуманітарної допомоги в умовах війни і подальшої реалізації цих засобів для власного збагачення;
- незаконний доступ до банківських даних осіб, шляхом використання фішингових посилань на інтернет-сторінки, які обіцяють отримання допомоги від держави;
- злам чужих акаунтів в соціальній мережі "Instagram" з виправданням збору фінансової допомоги, включаючи лікування;

- використання підроблених документів, включаючи судові документи, для здійснення платежів банками в примусовому порядку.

Засоби і механізми, що були використані включають: товари і послуги; схеми транзитних фінансових операцій; міжнародні грошові перекази; гуманітарна і благодійна допомога; зберігання коштів на депозитних рахунках; операції з криптовалютою; готівкові гроші; платіжні карти.

Протягом 2022 року Держфінмоніторингом було направлено 934 матеріали (з них 550 були узагальненими матеріалами, а 384 - додатковими узагальненими матеріалами), і вони були передані наступним органам (рис.2.10):

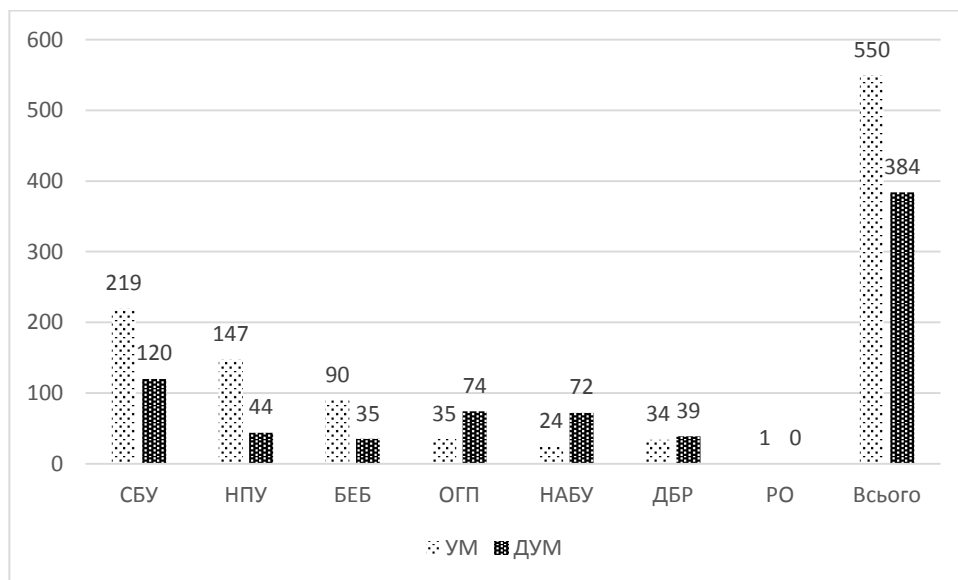

Рис.2.10. Кількість переданих узагальнених та додаткових узагальнених матеріалів для правоохоронних та розвідувальних органів у 2022 році, од.

Джерело: [складено автором за даними 13]

- Службі безпеки України (СБУ) - 339 матеріалів (з цього 219 були узагальненими матеріалами та 120 - додатковими узагальненими матеріалами);

- Національній поліції України (НПУ) - 191 матеріал (з них 147 були узагальненими матеріалами та 44 - додатковими узагальненими матеріалами);

- Бюро економічної безпеки (БЕБ) - 125 матеріалів (90 були узагальненими матеріалами та 35 - додатковими узагальненими матеріалами);

- Органам прокуратури - 109 матеріалів (35 узагальненими матеріалами та 74 - додатковими узагальненими матеріалами);

- Національному антикорупційному бюро України (НАБУ) - 96 матеріалів (24 узагальненими матеріалами та 72 - додатковими узагальненими матеріалами);

- Державному бюро розслідувань (ДБР) - 73 матеріали (34 узагальненими матеріалами та 39 - додатковими узагальненими матеріалами);

- Розвідувальним органам - 1 узагальнений матеріал.

У вказаних документах вказано, що сума фінансових операцій, які можуть мати зв'язок з наступними аспектами, становить:

- 55,2 мільярда гривень, які можуть бути пов'язані з легалізацією коштів;
- 20,5 мільярда гривень, які можуть бути пов'язані з вчиненням кримінальних правопорушень.

У 2022 році Держфінмоніторинг активно співпрацював і обмінювався інформацією з 147 подібними установами іноземних держав. За цей рік було направлено 1 242 запити до 147 іноземних подібних установ та отримано 965 відповідей на ці запити від 104 іноземних подібних установ.

Крім цього, Держфінмоніторинг отримав 245 запитів від 46 іноземних подібних установ і надав 395 відповідей до 67 іноземних подібних установ (рис.2.11).

У 2022 році відзначається найінтенсивніший обмін інформацією Держфінмоніторингом, зокрема надсилання запитів, з наступними подібними установами:

- ПФР Республіки Кіпр (було відправлено 59 запитів);
- ПФР Швейцарської Конфедерації (було відправлено 54 запити);
- ПФР Сполучених Штатів Америки (було відправлено 46 запитів);
- ПФР Республіки Польща (було відправлено 43 запити);
- ПФР Об'єднаних Арабських Еміратів (було відправлено 38 запитів);
- ПФР Сполученого Королівства (було відправлено 37 запитів).

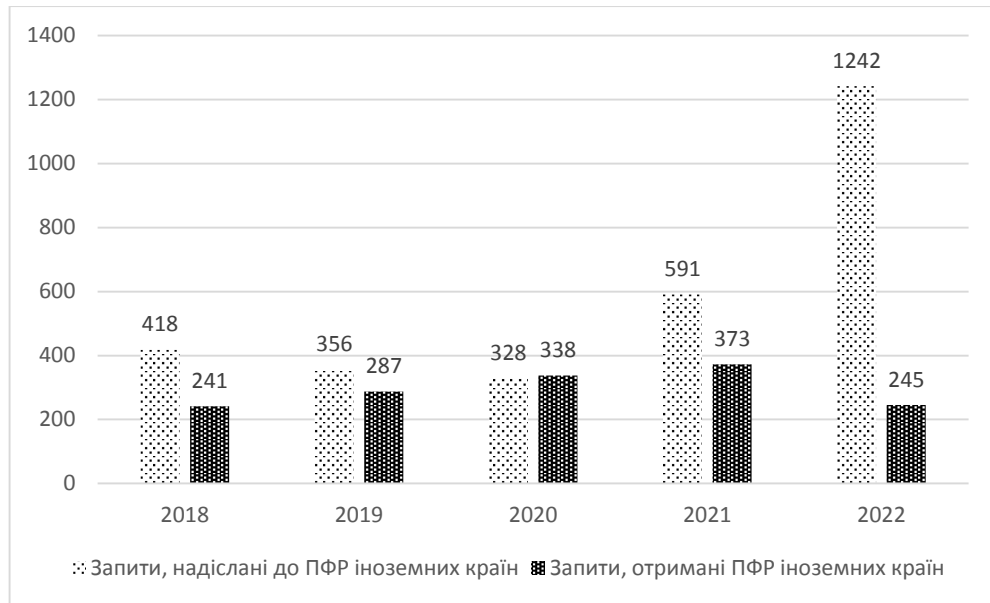

Рис.2.11. Статистика надісланих та отриманих запитів за 2018-2022 рр., од.

Джерело: [складено автором за даними 13]

Зауважимо також, що у 2022 році найбільшу кількість запитів Держфінмоніторинг отримав від наступних подібних установ:

- ПФР Республіки Польща (отримано 36 запитів);
- ПФР Латвійської Республіки (отримано 32 запити);
- ПФР Словачької Республіки (отримано 22 запити);
- ПФР Чеської Республіки (отримано 17 запитів);
- ПФР Литовської Республіки (отримано 11 запитів);
- ПФР Сполучених Штатів Америки (отримано 9 запитів);
- ПФР Князівства Ліхтенштейн (отримано 8 запитів).

Підрозділ фінансової розвідки відіграє суттєву роль у сприянні міжнародному та міжвідомчому співробітництву. Державна служба фінансового моніторингу активно бере участь у різних міжнародних зустрічах, конференціях та семінарах. Що стосується організації міжвідомчого співробітництва, Держфінмоніторинг приймає активну участь у розробці спільних нормативних актів у сфері запобігання легалізації доходів злочинного походження разом із різними міністерствами та відомствами.

Висновки до розділу 2

В економічній сфері України продовжується постійний процес вдосконалення схем для легалізації доходів, які отримані незаконним шляхом. Помітні серйозні інциденти таких легалізацій, як корупція, втрати бюджетних коштів, трансфертні операції капіталу за кордон, конвертація грошей, шахрайство, ухилення від оподаткування, та інші. Ця проблема стосується також великої кількості схованих від загального доступу власників у інвестиційних проєктах, які інвестують в найбільш прибуткові галузі економіки та інші аспекти. Поширення тіньової економіки та зростання організованої злочинності великою мірою зашкодили економічній безпеці України. Виявлення та припинення схем легалізації незаконно здобутих доходів та фінансування тероризму відіграють важливу роль в роботі суб'єктів фінансового моніторингу та правоохоронних органів, які визначають та розслідують економічні злочини.

Протягом 2022 року, Держфінмоніторингом надіслано 21 430 запитів на додаткову інформацію до 71 банківських установ. Упродовж 2022 року, Держфінмоніторинг призупинив фінансові операції для 475 осіб, більшість з яких мають зв'язок із колабораційною та терористичною діяльністю. Держфінмоніторинг надає великий пріоритет розслідуванню ситуацій, де існують підозри щодо легалізації коштів, отриманих через корупційні дії. Протягом 2022 року Держфінмоніторинг надіслав до правоохоронних органів 121 матеріал, включаючи 25 узагальнених та 96 додаткових узагальнених матеріалів, з підозрою в корупційних діях.

У 2022 році Держфінмоніторинг активно взаємодівав і обмінювався інформацією із 147 аналогічними установами іноземних держав. Протягом року було подано 1 242 запити до 147 аналогічних іноземних установ, та отримано 965 відповідей на ці запити від 104 аналогічних іноземних установ. Крім цього, Держфінмоніторинг отримав 245 запитів від 46 аналогічних іноземних установ і надав 395 відповідей до 67 аналогічних іноземних установ.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ РОЗВІДКИ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНИМ ФІНАНСОВИМ ОПЕРАЦІЯМ

3.1. Світовий досвід функціонування підрозділів фінансової розвідки

На сьогоднішній день існує широкий спектр організацій, які спеціалізуються у вирішенні різних аспектів проблем корупції, фінансування тероризму, незаконного виведення коштів в офшорні зони та інших подібних питань. Основні серед таких організацій, які займаються різними аспектами цих питань, включають Організацію економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Групу з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), Європейську комісію, Світовий банк та ін. [36; 37].

Також в світовій практиці існують аналогічні органи, відомі як органи фінансової розвідки (FIU), які створені в більшості країн для нагляду за фінансовими установами, збирання, аналізу та передачі інформації про фінансові операції, які підпадають під фінансовий моніторинг. В США, це Департамент по посиленню боротьби з фінансовими злочинами; в Канаді - Центр аналізу фінансових операцій; в Японії - Японський офіс фінансової розвідки; в Греції - Спеціальний комітет боротьби з відмиванням грошей; в Аргентині - Комітет фінансової інформації; в Бразилії - Рада з контролю за фінансовою діяльністю; в Мексиці - Генеральний директорат для розслідування транзакцій та Агентство боротьби з відмиванням грошей; в Бельгії - Сектор оброблення фінансової інформації [4; 21]. Ці органи можуть виконувати різні функції і функціонувати в різних юридичних статусах, включаючи виконавчі, поліцейські, та юстиційні органи, залежно від країни [8; 35].

Міжнародна асоціація з розслідування злочинів у сфері високих технологій (HTCIA) є некомерційною організацією, яка спеціалізується на наступних напрямках діяльності: надання послуг у сфері аудиту безпеки інформаційних систем та програмного забезпечення; розробка комплексних заходів для захисту від інформаційних атак; організація навчальних курсів, як для представників правоохоронних органів, так і для громадян у галузі інформаційної безпеки; проведення сертифікації комп'ютерного обладнання з метою запобігання злочинам у сфері високих технологій [42].

Міжнародна асоціація аналітиків з питань злочинності (IACA) була заснована у 1990 році з метою підтримки аналітиків з питань злочинності з усього світу в покращенні їхніх професійних навичок, надання допомоги правоохоронним органам у використанні обміну інформацією та контактів, а також у наданні аналізу та інформації. Це досягається через навчання, створення спільних соціальних мереж і видання друкованої продукції. Мережевий центр з обміну та аналізу інформації (MS-ISAC) має основну мету в забезпеченні кібербезпеки важливих державних об'єктів, об'єктів місцевих територіальних громад та прийняття заходів для запобігання кіберзагрозам [27 с.469].

Під час розгляду цього питання, також важливо враховувати окремі аспекти закордонного законодавства, яке регулює співпрацю між правоохоронними органами та використання автоматизованих інформаційно-пошукових систем для запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Деякі з цих автоматизованих інформаційно-пошукових систем збирають інформацію з усіх правоохоронних органів та міжнародних правоохоронних структур (таких як Інтерпол, Європол, Євроюст, FATF, Егмонтська група, MONEYVAL, Євразійська група з протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму (ЄАГ), Базельський комітет, Вольфсбергська група, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку). Враховуючи аналіз закордонного законодавства, яке регулює

взаємодію зазначених правоохоронних органів та інших суб'єктів у справах протидії організованій злочинності в фінансовій системі, можна спостерігати певні можливості для подолання цього явища на світовому рівні і сприяння міжнародній співпраці у цій області [34].

Правоохоронні органи іноземних держав активно використовують автоматизовані інформаційно-пошукові системи для ефективного розкриття та розслідування злочинів, які вчиняються членами організованих угруповань. Принцип "краще запобігти, ніж карати" повинен залишатися актуальним і у сфері протидії організованій злочинності. Запобігання організованій злочинності передусім здійснюється через ефективні оперативно-розшукові методи, співпрацю з громадськістю, ЗМІ та іншими соціальними інститутами.

Досвід інших країн у сфері фінансового моніторингу показує, що найвищий рівень організації фінансового моніторингу та найсуворіші санкції за порушення закону щодо легалізації доходів існують у США. У Сполучених Штатах державні органи виконавчої влади, які контролюють фінансову сферу, включають Організацію з боротьби з фінансовими злочинами (U.S. Financial Crimes Enforcement Network), Податкове управління, Федеральну митну службу, Секретну службу Міністерства фінансів, Управління контролера грошового обігу адміністративних банків Міністерства фінансів, Міністерство фінансів, Міністерство юстиції, Федеральне бюро розслідування та інші відповідальні органи. Закон США PATRIOT Act 2001 (Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism) установив три ключові компоненти системи боротьби з легалізацією незаконних коштів та фінансуванням тероризму для кожного суб'єкта фінансового моніторингу: 1) розробка внутрішніх процедур для запобігання відмиванню незаконних активів; 2) процедура ідентифікації клієнта та його бенефіціарів; 3) процедура сповіщення про підозрілі фінансові операції [16].

Однією з країн, що вирізняється успішною організацією фінансового моніторингу, є Канада. У 2000 році в Канаді був утворений спеціалізований

орган фінансового моніторингу, відомий як "Аналітичний центр з фінансових операцій і звітності Канади" (Financial Transaction and Report Analysis Center, FINTRAC), який підпорядковується Міністерству фінансів Канади. Основною метою діяльності FINTRAC є сприяння громадській безпеці Канади і захист цілісності фінансової системи країни, шляхом виявлення та запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. У випадку виявлення порушень у сфері боротьби з легалізацією доходів, FINTRAC може накладати адміністративні штрафи, розмір яких залежить від обсягу фінансових порушень і може становити 1, 100 або 500 тисяч доларів США [25].

FINTRAC є членом Егмонтської групи фінансової розвідки, організації, яка спрямована на зміцнення співробітництва та обмін інформацією між країнами-членами для боротьби з легалізацією доходів. На сьогоднішній день FINTRAC співпрацює з понад 100 країнами світу, обмінюючи інформацію, досвід та відомості з іншими подібними організаціями фінансової розвідки. Це сприяє зміцненню взаємодії та укладенню двосторонніх угод щодо обміну інформацією між фінансовими розвідувальними органами.

Однією з особливостей фінансового моніторингу в Канаді є різноманітні джерела отримання інформації. FINTRAC використовує різні джерела для збору даних у процесі фінансового моніторингу. Зокрема, найбільш поширеними джерелами інформації є:

1. Добровільно надана інформація (59%): Громадяни та підприємства надають інформацію добровільно, співпрацюючи з FINTRAC.
2. Повідомлення про підозрілі фінансові операції (13%): Фінансові установи зобов'язані повідомляти FINTRAC про будь-які підозрілі фінансові операції, які вони виявляють.
3. Профільні доповіді (5%): FINTRAC використовує спеціалізовані профільні доповіді для аналізу певних аспектів фінансових операцій.
4. Інформація з відкритих джерел (3%): FINTRAC може використовувати публічно доступну інформацію для своїх досліджень.

5. Запити підрозділів фінансової розвідки (20%): FINTRAC може отримувати інформацію від інших вітчизняних та міжнародних органів фінансової розвідки [25].

У рамках міжнародних заходів для боротьби з легалізацією доходів, FINTRAC брала участь в операції під назвою "Mantis", яка спрямована на припинення діяльності злочинних організацій, що використовують кур'єрів для перевезення готівки та переміщення злочинних доходів по всьому світу. У ході цієї операції фінансові органи країн G8, включаючи FINTRAC Канади, успішно вилучили доходи, одержані злочинним шляхом, на загальну суму 3,5 мільйона доларів США готівкою та 4,2 мільйона доларів США безготівковими операціями [25].

Для підвищення ефективності контролю та зменшення загроз для національної фінансової системи Канади, проводяться процеси об'єднання кількісних оцінок потенційних ризиків при здійсненні сумнівних фінансових операцій. Також формується система збору стратегічної розвідувальної інформації щодо напрямків та тенденцій переміщення грошових потоків.

Для подальшого удосконалення цієї системи, розглядається потреба впровадження формалізованого процесу оцінки ризиків для окремих секторів та фінансових продуктів, які будуть інтегровані в єдину національну систему оцінки загроз, пов'язаних із легалізацією доходів.

З особливою увагою розглядають такі аспекти моніторингу, як робота з банкоматами, власників яких складно ідентифікувати, електронні кошти, транскордонні перекази та пластикові картки з обмеженнями щодо сум коштів.

Актуальними тенденціями в розвитку FINTRAC Канади є розділення оцінок підозрілих фінансових операцій на кількісні та якісні, а також створення бази стратегічних джерел інформації, яка надходитиме від різних правоохоронних органів. Робоча група FINTRAC Канади відповідає за формування тактичних і стратегічних напрямків і програм щодо типологій методів і прийомів легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

У Великобританії справами фінансового моніторингу займається відділ фінансової розвідки, відомий як Служба внутрішніх доходів NCIS/ECU. Цей відділ підпорядковується Міністерству фінансів Великобританії та співпрацює з іншими органами, такими як Національна служба кримінальної розвідки, Митно-акцизна служба, Бюро для боротьби з шахрайством та Служба національних розслідувань. NCIS/ECU великобританської займається питаннями запобігання легалізації доходів, фінансування тероризму, злочинів у галузі грального бізнесу та шахрайства. Проте важливо відзначити, що англійське законодавство обмежує передачу інформації про податкові правопорушення іншим державам [20, с. 93].

Однією з найбільш ефективних систем законодавчого регулювання у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, є система Німеччини, зокрема § 261 Кримінального кодексу і Закон про відмивання грошей [19]. В Німеччині нагляд за діяльністю фінансових установ здійснює Федеральне відомство нагляду за діяльністю фінансових установ (BaFin). Бундесбанк Німеччини є центральним банком країни, але він не має повноважень у сфері регулювання та нагляду за запобіганням відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванням тероризму. Незважаючи на це, Бундесбанк здійснює операції, які включають комерційні операції (наприклад, валютний обмін, включаючи залишки німецьких марок) та погашення чеків Бундесбанку. Згідно німецького законодавства, Бундесбанк вважається фінансовою установою, що надає банківські послуги, та має зобов'язання звітувати про такі операції.

У Польщі органом, відповідальним за систему державного фінансового моніторингу, є Генеральний інспектор фінансової інформації (GIIF), який діє під наглядом Міністерства фінансів. Головною метою GIIF є отримання, збирання, обробка та аналіз інформації з метою запобігання легалізації активів, одержаних незаконно або невизначеного походження, а також запобігання фінансуванню тероризму. Окрім фінансових установ, суб'єктами фінансового моніторингу є також юристи, аудитори, податкові консультанти,

установи, які працюють з електронними платежами, іноземні юристи, які надають правову допомогу незалежно від трудових відносин, агенти, що допомагають у бізнесі з нерухомістю, та юридичні консультанти, які мають поза трудові відносини. Вони мають повідомляти GIIF про операції, в яких ймовірно використовуються кошти, походження яких може бути незаконним або невизначеним, незалежно від суми і характеру операції [3; 16].

У Франції, центральним органом, відповідальним за систему запобігання легалізації кримінальних доходів та боротьбу з фінансуванням тероризму, є TRACFIN – це підрозділ фінансової розвідки, який входить до складу Міністерства економіки, фінансів та промисловості Франції. TRACFIN має кілька основних підрозділів, включаючи центр збирання інформації, відділ фінансової експертизи та оперативний відділ. Організація TRACFIN отримує інформацію про рахунки фізичних та юридичних осіб, які відкриті в банках [15; 16].

У французькому законодавстві не міститься обов'язку надавати інформацію щодо фінансових операцій, якщо їхні суми перевищують певні ліміти. Замість цього, обов'язок надавати інформацію виникає у випадках, коли існують підстави вважати, що операція проводиться з метою легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Також обов'язкові повідомлення до TRACFIN повинні надаватися, коли не відомий власник чи бенефіціар юридичної особи, або коли існують підозри щодо трастового фонду чи спеціально створеного утворення для управління активами, де особа бенефіціара або довірителя невідома. Додаткову увагу також викликають фінансові операції, які перевищують суму 150 000 євро, якщо вони мають нетиповий або незрозумілий економічний зміст.

У 1982 році в Кримінальному кодексі Італії було внесено статтю 416-bis, яка стверджує, що "кожна особа, що бере участь в об'єднанні мафіозного типу, яке складається з трьох або більше осіб, підлягає покаранню. Ті, хто створюють, керують або організовують такі об'єднання, також підлягають покаранню" [11, с. 95].

У Італії для боротьби з організованою злочинністю, включаючи корупцію, був створений міжвідомчий спеціальний орган, відомий як "Управління розслідувань Антимафія" (ДІА). Більшість працівників ДІА складають фахівці зі слідчих органів Державної поліції, карабінерів і Фінансової гвардії, залучаються також цивільні експерти в сфері інформатики, технічного обладнання та адміністративного забезпечення. Діяльність цього органу охоплює злочини з ознаками "угруповання мафіозного типу". У деяких інших країнах повноваження щодо протидії корупції покладено на одну з силових структур або розподілено між декількома відомствами [19].

Парламент Італії створив спеціальну Генеральну Раду для боротьби з організованою злочинністю, а також окружні управління по боротьбі з організованою злочинністю та мафією, окремо визначивши Державне управління по боротьбі з мафією. У 1993 році під тиском громадськості був прийнятий закон "Про угруповання мафіозного типу", який встановив сувору відповідальність за вступ до злочинної організації типу мафія [19].

Основним органом фінансової розвідки в Швейцарії є Money Laundering Reporting Office Switzerland (MROS), яке зауважує, що в останні роки кількість підозрілих фінансових операцій, пов'язаних з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, значно збільшилася через вплив фінансової кризи. Ця зростаюча тенденція також пов'язана із розвитком сучасних технологій та Інтернету [37].

Інформацію про підозрілі операції надають фінансові посередники, які подають її в фінансові центри в різних кантонах, а потім ця інформація передається до MROS. Важливою особливістю фінансового моніторингу в Швейцарії є обмеження, введені Федеральною банківською комісією Швейцарії з 1991 року, які стосуються непублічних рахунків та ідентифікації клієнтів, що володіють фінансами та майном.

На підставі практики, яка існує в Швейцарії, можна зазначити, що середній час, потрібний для перевірки інформації щодо однієї підозрілої фінансової операції під час обов'язкового або внутрішнього фінансового

моніторингу, становить 2,5 робочих дні. В більшості випадків, ця інформація була подана банками, що становить приблизно 90-95% від усіх звітів.

Цікавим є підхід, що використовується групою банків Raiffeisen, які знизили кількість повідомлень, які надсилаються до MROS стосовно підозрілої активності фінансових операцій завдяки попередньому моніторингу діяльності клієнтів за допомогою зовнішніх джерел інформації.

Основними джерелами інформації для фінансових посередників щодо підозрілих операцій є ЗМІ, підприємства-клієнти та інші учасники. Особливістю фінансового моніторингу в даній країні є визначення фінансових операцій не за "ознаками сумніву", а за критерієм "підозрілої активності".

Аналіз досвіду зарубіжних країн, що входять до Групи фінансових динамічних заходів щодо боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом та фінансуванням тероризму, показав, що наявне законодавство України в цілому відповідає сучасним міжнародним стандартам у цій області. Проте існують можливості для подальшого вдосконалення правових, методичних та організаційно-тактичних аспектів впровадження Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення" з метою покращення економічної безпеки держави [5].

Отже, в сучасних умовах світової економіки проблема тіньового виведення капіталу є глобальною і транснаціональною. Навіть при посиленні державного контролю в Україні, обсяги незаконних фінансових потоків зростають щороку і становлять серйозну загрозу. У більшості країн світу було розроблено значний інструментарій для протидії економічній тіні та конкретним схемам виведення коштів. Глибокий та об'єктивний аналіз цього досвіду може допомогти визначити найбільш підходящі інструменти регулювання та впливу в контексті розвитку української економіки.

3.2. Напрями удосконалення провадження фінансової розвідки в системі протидії нелегальним фінансовим операціям

Економічні методи управління відіграють значущу роль у розвитку сучасного суспільства. Ураховуючи нестабільну макроекономічну ситуацію в Україні, невизначену зовнішню позицію та існуючі внутрішні конфлікти на ринку, особливу важливість набуває фінансовий моніторинг як важлива складова управлінської системи в економічному просторі держави. Цей підхід дозволяє отримувати своєчасну та об'єктивну інформацію про умови функціонування суб'єктів, що здійснюють фінансові операції.

Відмивання злочинних доходів, фінансування тероризму та поширення зброї масового знищення на сьогодні є серйозними загрозами як для України, так і для інших держав. Злочинним організаціям та особам, які скоюють злочини, легалізовані злочинні кошти надають можливість використовувати їх для вчинення нових злочинів та ухилення від відповідальності за них.

Фінансовий моніторинг спрямований на оперативне реагування на зміни, які відбуваються у фінансовій сфері, а також на попередження та усунення негативних наслідків, що виникають внаслідок різних форм зловживань, пов'язаних із розподілом та перерозподілом грошових ресурсів.

Для зменшення загроз відмиванню коштів та фінансуванню тероризму потрібно впроваджувати цілеспрямовані та спільно орієнтовані заходи всіма учасниками системи ПВК/ФТ. До ризиків та загроз у сфері ПВК/ФТ в Україні включаються:

1. Діяльність конвертаційних центрів та фіктивних компаній, які діють під прикриттям законних бізнес-структур, і залишаються найпоширенішими засобами для відмивання незаконно нажитих коштів.
2. Використання нових інформаційних технологій, віртуальних активів з підвищеною анонімністю та неприбуткових організацій для відмивання коштів і фінансування тероризму.

3. Продовжена процедура удосконалення законодавства в цій сфері та його приведення у відповідність до міжнародних стандартів.

4. Недостатня прозорість у структурі власності юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців і громадських об'єднань, а також відсутність достовірних даних щодо власності та кінцевих бенефіціарних власників компаній, які містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців і громадських об'єднань.

5. Тривалість та неефективність процесу надання методологічної і методичної підтримки суб'єктам державного фінансового моніторингу, включаючи надання рекомендацій та пояснень.

6. Недостатній рівень кваліфікованих кадрів у суб'єктів державного фінансового моніторингу.

7. Низький рівень фаховості суб'єктів ПВК/ФТ, включаючи працівників судових органів та правоохоронних структур, що відповідають за справи фінмоніторингу.

8. Розкриття інформації третім особам, яка є конфіденційною і стосується фінмоніторингу.

9. Неефективний аналіз узагальнених даних правоохоронними органами для Держфінмоніторингу.

10. Недостатньо результативне розслідування фактів легалізації злочинних доходів правоохоронними органами.

11. Обмежені знання громадян у питаннях права.

12. Залучення спільників злочинців до управління суб'єктами первинного фінмоніторингу з метою їх інтеграції в легальну економіку.

До факторів, які впливають на збільшення кількості випадків відмивання злочинних доходів, можна віднести такі:

1. Швидкий розвиток сучасних інформаційних технологій та виникнення криптоактивів.

2. Збільшення швидкості та кількості фінансових операцій і фінансових посередників.

3. Збільшення кримінальної активності в державі, поширення використання офшорних структур у економічних відносинах та поширення синдикатів у національній економіці.

4. Відсутність правової бази в секторі послуг посередництва у купівлі-продажу нерухомості в Україні.

5. Низький рівень фінансової грамотності суб'єктів фінмоніторингу про наявні ризики у фінмоніторингу.

Для покращення функціонування системи ПВК/ФТ необхідно провести відповідні дії, а саме:

1. Визначити напрямки державної політики в сфері ПВК/ФТ.
2. Пристосувати законодавство до вимог FATF.
3. Впровадити нові моделі перевірки інформації під час державної реєстрації.
4. Мінімізувати основні загрози та ризики у вказаній сфері.
5. Вчасно розкривати, затримувати та конфісковувати доходи, отримані із злочинної діяльності.
6. Активізувати боротьбу з терористичною діяльністю.
7. Впроваджувати комплексну адміністративну звітність в вказаній сфері.
8. Підвищувати ефективність функціонування правоохоронних та судових органів в галузі фінансового моніторингу.
9. Удосконалювати форми та методи державного регулювання, нагляду та санкційної політики у цій сфері.
10. Впроваджувати та використовувати нові інформаційні технології.
11. Розвивати партнерські відносини між суб'єктами фінансового моніторингу у державному та приватному секторах з метою підвищення ефективності міжвідомчої координації та обміну інформацією.
12. Зміцнювати співпрацю з міжнародними партнерами та організаціями з питань, що виникають у цій області.

Основні напрями удосконалення системи ПВК/ФТ включають такі заходи:

1. Забезпечення ефективності антилегалізаційної системи шляхом:

- Оптимізації вітчизняного антилегалізаційного законодавства для його відповідності міжнародним вимогам та рекомендаціям.

- Впровадження новітніх цифрових технологій у сфері антилегалізаційної діяльності.

- Оперативного вилучення та арешту майна для проведення досудових розслідувань легалізаційних злочинів.

- Застосування світового досвіду при проведенні оцінки ризиків.

- Підтримки доступності інформації про суб'єктів господарювання.

- Впорядкування нормативного регулювання галузі віртуальних активів та операцій з нерухомістю.

- Удосконалення механізму ризик-орієнтованого підходу.

- Оновлення інформації в списку осіб, пов'язаних із терористичною та сепаратистською діяльністю.

- Регулярної підготовки типологічних досліджень у сфері ПВК/ФТ.

- Покращення процесу надання інформації про фіноперації за допомогою суб'єктів фінмоніторингу.

2. Забезпечення ефективності системи досудового розслідування та судового провадження за фактами відмивання злочинних коштів передбачає:

- Постійний моніторинг фінансових операцій для виявлення легалізаційних процесів та оперативне повідомлення Держфінмоніторингу про це.

- Виявлення фактів злочинної діяльності та легалізації доходів від неї злочинними групами.

- Швидке та ефективне використання інформації про легалізаційні злочинні діяння у сфері ПВК/ФТ.

- Ефективне впровадження заходів для припинення фінансування терористичної діяльності та застосування принципу невідворотності покарання за такі злочини.

- Виявлення та зупинення незаконної торгівлі товарами та конвертації безготівки у готівку.

3. Забезпечення міжвідомчого та міжнародного співробітництва в області протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму включає:

- Активну участь Держфінмоніторингу в міжнародних заходах, спрямованих на протидію відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.

- Обмін інформацією з іноземними фінансовими регуляторами, укладення угод про співпрацю та інші заходи для зміцнення міжнародної співпраці.

4. Забезпечення наукової, просвітницької та освітньої діяльності в галузі протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму включає:

- Проведення навчання та перепідготовки кадрів у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.

- Розробку навчально-методичних матеріалів для підготовки фахівців у галузі протидії легалізації коштів та фінансуванню тероризму.

- Сприяння науковим дослідженням в галузі протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.

5. Забезпечення прозорості включає:

- Висвітлення освітньої роботи серед населення стосовно негативних наслідків легалізації коштів.

- Повідомлення громадськості через засоби масової інформації щодо основних результатів протидії відмиванню коштів.

- Покращення механізму співпраці між громадянським суспільством та учасниками фінмоніторингу.

«Програма стратегічного розвитку Державної служби фінансового моніторингу України на період до 2024 року» визначає наявні проблеми та пропонує варіанти їх вирішення [31]. Запропоновані стратегічні шляхи реформування системи ПВК/ФТ спрямовані на вирішення існуючих проблем у регулятивній та наглядовій роботі українського відділу фінрозвідки. Таким чином, запропоновані стратегічні напрями спрямовані на подолання виявлених недоліків у якості та ефективності нагляду за протидією легалізації доходів та фінансуванню тероризму і сприяють підвищенню стандартів фінансового моніторингу.

Забезпечення ефективної боротьби з відмивання коштів, розповсюдженню зброї чи фінансуванню тероризму вимагає виявлення проблемних аспектів та розробки заходів для їх вирішення. Досягнення найвищого рівня ефективності антилегалізаційної системи стає можливим за умови узгодженості міжнародним стандартам, міжнародної та міжвідомчої співпраці у сфері ПВК/ФТ та підготовки кваліфікованих кадрів, що володіють сучасними технічними засобами.

Протягом останніх років система фінмоніторингу в Україні зазнала активного розвитку. Діяльність органу фінансової розвідки націлена на попередження та протидію незаконним фінансовим операціям. Слід відзначити, що Держфінмоніторинг переходить на нові технологічні підходи у своєму функціонуванні та реалізує свої завдання через впровадження певної інформаційної системи у сфері ПВК/ФТ, яка функціонує цілодобово і забезпечує неперервну роботу Держфінмоніторингу.

Функції даної системи передбачають використання сервісів системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів, таких як СЕВ ДЕІР "Трембіта," і використання технологій прикладного програмного інтерфейсу (API). В рамках цієї системи Держфінмоніторинг вже впровадив програмне забезпечення для обміну інформацією через СЕВ ДЕІР "Трембіта" з наступними сервісами Міністерства внутрішніх справ:

- Перевірка особи на наявність оголошення про розшук.

- Перевірка дійсності паспортних документів.
- Перевірка паспортних документів на предмет викрадення або втрати [12].

Такі функції системи дозволяють ефективно взаємодіяти з іншими державними органами та ресурсами для досягнення своїх цілей.

Крім цього, у межах єдиної інформаційної системи, Держфінмоніторинг співпрацює з інформаційними базами Міністерства юстиції України, включаючи Державний реєстр речових прав на нерухоме майно. Також до процесу обміну даними залучаються органи місцевого самоврядування та інші установи і організації, які мають важливу інформацію.

Проте в цій сфері все ще існує ряд перешкод. Ці перешкоди включають в себе проблеми з інфраструктурою та працездатністю мережі Інтернет, недостатнє використання хмарного середовища, а також питання довіри до цифрового середовища для обробки інформації та можливість зловживань у сфері передачі даних, серед інших.

Отже, регулювання фінансового моніторингу на основі цифровізації є незворотнім процесом, оскільки воно відповідає сучасним тенденціям розвитку цивілізованого суспільства. Використання цифрових технологій у процесах фінансового моніторингу сприятиме полегшенню доступу суб'єктів первинного фінансового моніторингу до різних послуг у цій галузі. Воно також сприяє зменшенню рівня зловживань та корупції в фінансовій сфері через перехід більшості операцій до електронного формату. Це також дозволяє зменшити витрати, пов'язані з проведенням фінансових операцій, що вимагають обігу паперових грошей. Загалом, розглядається питання щодо підвищення ефективності операцій у сфері фінансового моніторингу та зниження рівня зловживань в цій галузі.

Висновки до розділу 3

Ефективна боротьба з легалізацією доходів вимагає дотримання ряду ключових принципів, включаючи постійне удосконалення та розвиток структур фінансової розвідки, відповідність національного законодавства міжнародним стандартам та рекомендаціям, перегляд методів оцінки ризиків легалізації, а також налагодження ефективної співпраці на внутрішньому та міжнародному рівнях.

Результативність боротьби з нелегальними фінансовими операціями та процесами легалізації залежить від налагодженої співпраці між підрозділом фінансової розвідки та правоохоронними органами. Аналіз світового досвіду функціонування ПФР та їх взаємодії з національними правоохоронними органами дав можливість сформулювати рекомендації щодо підвищення ефективності антилегалізаційної діяльності. За кордоном запобігання організованій злочинності в основному забезпечується через ефективні оперативно-розшукові методи, співпрацю з громадськістю, ЗМІ та іншими соціальними інститутами.

Основні напрями вдосконалення системи протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму включають наступні заходи: підвищення ефективності антилегалізаційної системи; зміцнення результативності системи досудового розслідування та судового провадження у справах відмивання злочинних коштів; розвиток міжвідомчого та міжнародного співробітництва у сфері протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму; забезпечення прозорості діяльності; розширення наукової, просвітницької та освітньої діяльності у галузі протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Україна активно вдосконалює свою антилегалізаційну систему, що підтверджується високою оцінкою міжнародних організацій. Проте злочинці постійно вдосконалюють свої методи легалізації коштів, тому Держфінмоніторинг повинен надалі удосконалювати свою діяльність.

ВИСНОВКИ

У ході кваліфікаційної роботи здійснювалося теоретичне дослідження щодо важливості ролі фінансової розвідки у контексті протидії нелегальним фінансовим операціям. Аналізувалися причини поширення та можливі наслідки нелегальних фінансових операцій, і також висвітлювалася важливість фінансової розвідки у боротьбі з такими явищами. У роботі розкривалися основні схеми, за допомогою яких вчиняються нелегальні фінансові операції, і проводився аналіз результативності діяльності Держфінмоніторингу України. Особлива увага була приділена розробці конкретних рекомендацій щодо вдосконалення функціонування підрозділу фінансової розвідки та його співпраці з правоохоронними органами. На основі результатів проведеного дослідження можливо зробити наступні висновки:

1. Незаконні фінансові операції мають двоякий негативний вплив. З одного боку, вони виникають внаслідок вчинення різних незаконних дій. З іншого боку, вони стають джерелом фінансування шкідливих явищ і процесів, таких як сепаратизм, поширення зброї, ведення гібридної або відкритої війни, а також фінансування злочинної діяльності. Світова спільнота визнає, що боротьба з легалізацією незаконно набутих коштів і фінансуванням тероризму є одним із ключових інструментів запобігання поширенню злочинності, тероризму, сепаратизму та тіньової економіки.

2. Фінансова розвідка визнана ефективним інструментом у боротьбі проти незаконних фінансових операцій. Для протидії легалізації незаконно набутих коштів і відмиванню грошей національні уряди створюють та підтримують національні підрозділи фінансової розвідки. Існує чотири основних типи таких підрозділів: адміністративні, поліцейські, прокурорські та змішані. Державна служба фінансового моніторингу відноситься до категорії "адміністративних" організацій в галузі фінансової розвідки.

3. Державну службу фінансового моніторингу створено у 2002 році як спеціальний державний орган, який підпорядковується Міністерству фінансів

України. Цей новостворений орган виконував важливі завдання, зокрема створення системи для боротьби з відмиванням коштів та забезпечення необхідної законодавчої та нормативної бази для успішної роботи. При цьому було важливо, щоб ця система відповідала міжнародним стандартам. Протягом двох десятиліть проводилася систематична реформа цієї діяльності, спрямована на протидію легалізації доходів та відповідності законодавчому регулюванню. У даний час ця діяльність підпорядкована значній кількості нормативно-правових актів.

4. У економічному секторі України продовжується постійний процес удосконалення схем легалізації доходів, що отримані злочинним шляхом. Серед таких схем можна виокремити широкомасштабні випадки недобросовісного використання бюджетних коштів, корупції, виведення капіталу за кордон, діяльність конвертаційних центрів, шахрайства, уникнення сплати податків, а також значну кількість приховувань інвесторів, які володіють реальними активами та вкладають свої кошти в найбільш прибуткові галузі економіки і інші сектори.

Поширення тіньової економіки та зростання організованої злочинності суттєво підірвали національну економічну безпеку України. Виявлення та припинення таких схем легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, а також фінансування тероризму, стає важливим завданням для суб'єктів фінансового моніторингу та правоохоронних органів, які визначають та розслідують економічні злочини.

5. Починаючи з моменту впровадження ІСФМ, Держфінмоніторинг отримав та обробив 56 426 547 повідомлень щодо фінансових операцій, які підлягають фінансовому моніторингу. З цієї кількості повідомлень, 1 181 675 надійшли у 2022 році, і 1 179 392 з них пройшли аналіз та були внесені до реєстру. Важливо зауважити, що у 2022 році кількість повідомлень про фінансові операції, що були прийняті Держфінмоніторингом для аналізу та реєстрації, зменшилась на 28,9% у порівнянні з 2021 роком. Це зменшення було викликане введенням воєнного стану в Україні.

У 2022 році Держфінмоніторинг надав до правоохоронних органів 73 матеріали, із яких 63 були узагальненими, а 10 — додатковими узагальненими матеріалами. Ці дані стосувалися підозр у шахрайському заволодінні грошима громадян та суб'єктів господарювання, які стали жертвами обману зловмисників. Протягом 2022 року Держфінмоніторинг здійснив призупинення фінансових операцій для 475 осіб, більшість з яких пов'язані із колабораційною та терористичною діяльністю. У порівнянні з 2021 роком, коли кількість призупинених фінансових операцій становила 151 особу, цей показник значно збільшився.

6. Ефективність боротьби з злочинністю та нелегальними фінансовими операціями значно залежить від співпраці між Держфінмоніторингом та правоохоронними органами. Досвід діяльності світових ПФР та їх взаємодія з національними правоохоронними органами визначив основи для розробки рекомендацій щодо підвищення ефективності антилегалізаційної діяльності. Застосування цих рекомендацій в праці Держфінмоніторингу піднесе результативність антилегалізаційних заходів і загалом покращить боротьбу зі злочинністю.

7. Розвиток національного підрозділу фінансової розвідки включає в себе проведення таких ініціатив: впровадження цифрової модернізації антилегалізаційного механізму; адаптація внутрішнього законодавства до світових стандартів; покращення інформаційно-аналітичного підґрунтя Держфінмоніторингу; впровадження комплексної звітності в сфері ПВК/ФТ; підвищення кваліфікації співробітників у секторі ПВК/ФТ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова О. В. Фінансовий моніторинг в системі державного фінансового контролю: теорія, методологія, практика: монографія. Краматорськ: Донбаська державна машинобудівна академія, 2017. 298 с.
2. Актуальні методи, способи, інструменти легалізації (відмивання) злочинних доходів та фінансування тероризму (сепаратизму). 2021. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20of%20the%20SFMS/UKR_Typology_2021_26_05.pdf.
3. Борисенкова А. В. Системи державного фінансового моніторингу: зарубіжний досвід. *Вісник Національної академії державного управління*. 2019: URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Borisenkova.pdf>.
4. Буткевич С.А. Адміністративно-правовий статус Державного комітету фінансового моніторингу України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право»; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпропетровськ, 2019. 19 с.
5. Гарбовский Л.А. Протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, як складова забезпечення економічної безпеки України. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. Вип. 1–2 (10–11). 2018. С. 200–205.
6. Глущенко О. О., Семененко І. Б. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід: монографія. Київ : УБС НБУ, 2014. 350 с.
7. Директива Європейського Парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму: від 26.10.2005 № 2005/60/ЄС. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_774.
8. Дмитренко Е.С. Роль фінансового моніторингу у мінімізації латентності злочинів, передбачених статтями 209 та 209-1 Кримінального

кодексу України. *Науковий часопис Національної академії прокуратури*. 2014. № 1. С. 43–50.

9. Єгоричева С. Б. Організація фінансового моніторингу в банках: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 292 с.

10. ЄС посилив Правила регулювання протидії відмиванню грошей. URL: <http://ur-ua.com/76-yes-posilivpravila-regulyuvannya-protidyi-vdmivannyu-groshey.html>.

11. Жаровська Г. П. Міжнародно-правові засади боротьби з транснаціональною злочинністю: проблеми і перспективи. *Науковий міжнародний журнал «Альманах міжнародного права»*. Одеса: 2014. № 6. С. 90–100.

12. Звіт Державної служби фінансового моніторингу за 2020 рік. URL: <https://finap.com.ua/uk/zvit-derzhavnoyisluzhbi-finansovogo-monitoringu-ukrayini-za-2020-rik/>.

13. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2022 рік. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2022ukr.pdf>.

14. Ковальчук А. Т. Боротьба з відмиванням брудних капіталів: міжнародні стандарти та національні реалії. Київ: Знання, 2016. 318 с.

15. Колдовський М.В. Світовий досвід боротьби з відмиванням грошей банківського сектора в сучасних умовах глобалізації фінансових ринків. *Європейський вектор економічного розвитку* : зб. наук. пр. № 1 (4). Д. : ДУЕП, 2018. С. 26-32.

16. Копиця І. М. Смагло О.В. Зарубіжний досвід організації системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки*. 2013. № 2. С. 240-246.

17. Кузенко Т. Б., Мартюшева Л. С., Грачов О. В., Литовченко О. Ю. Фінансова безпека підприємства: навч. посібник. Харків: Вид-во ХНЕУ, 2015. 311 с.

18. Кулініч О. Боротьба з відмиванням грошей: міжнародний досвід. *Зб. наук. праць*/ за ред. В.Є. Новицького. К.: ІСЕМВ НАН України, 2015. Вип. 47. С. 96–105.
19. Куришко О. О. Аналіз світового досвіду у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, у контексті можливості його використання в Україні. *Фінансовий простір*. 2013. № 2 (10). С. 8–15.
20. Моспаненко І. В., Бондаренко І.І. Світовий досвід організації системи державного фінансового моніторингу. *Наукові праці : науково-методичний журнал. Державне управління* / ред.: Л. П. Клименко, М. С. Іванов. Миколаїв : МДГУ ім. П. Могили, 2014. Вип.230. Т.242. С .91-94.
21. Отмывание грязных денег: международные и национальные системы противодействия / под. ред. А.И. Рымарука. К.: Юстиниан, 2013. 544 с.
22. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua/>.
23. Офіційний сайт Державної служби фінансового моніторингу України. URL: <https://fiu.gov.ua/>.
24. Офіційний сайт NCIS / ECU .URL: <http://www.ncis.co.uk>.
25. Офіційний сайт Financial Transaction and Report Analysis Center. URL: <http://www.fintrac.gc.ca>.
26. Офіційний сайт Federal Department of Justice and Police (Money Laundering Reporting Office Switzerland). URL: http://www.ejpd.admin.ch/ejpd/en/home/themen/kriminalitaet/ref_geldwaescherei.Html.
27. Павленко С. О. Основи оперативно-розшукової тактики : монографія. Київ : «Видавництво Людмила», 2022. 624 с.
28. Про Держфінмоніторинг. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/pro-sluzhbu/zagalni-vidomosti/pro-derzhfinmonitoring.html>.
29. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня

2015 р. № 537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#Text>.

30. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>.

31. Програма стратегічного розвитку Державної служби фінансового моніторингу України на період до 2024 р.: Наказ Міністерства фінансів України №16 від 17.01.2022. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/strategiya.html>.

32. Про затвердження Основних напрямів розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в Україні на період до 2023 року та плану заходів щодо їх реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 року № 435-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-2021-%D1%80#Text>.

33. Рейтинг корупції E&Y: Україна на першому місці серед 41 країни / ЛІГА Бізнес Інформ. URL: http://news.liga.net/ua/news/politics/14730211-reyting_korupts_e_y_ukra_na_na_pershomu_m_sts_sered_41_kra_ni.htm.

34. Севрук В.Г. Правоохоронні органи, які здійснюють протидію злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: український та міжнародний досвід. *Молодий вчений*. 2017. № 11 (51). С. 995–1005.

35. Турко Р.Ф. Аналіз досвіду Сполучених Штатів Америки та Німеччини у боротьбі з відмиванням доходів, здобутих незаконним шляхом, за допомогою банківської системи. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2017. Вип. 21.4. С. 268–275.

36. Тютюник І.В., Гуменна Ю.Г. Тінізація фінансових потоків економічних суб'єктів: вартісний аспект. *Науковий журнал «Причорноморські економічні студії»*. 2018. Випуск 33. С. 208–212.

37. Тютюник І.В., Скороходова Л.І. Міжнародний досвід побудови національної системи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер. : Економічні науки. 2018. Вип. 32. С. 176-180.

38. Фінансова розвідка України: 20 років розвитку та звершень. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/20rokiv/2201041816rokivFinMonitoringspreedSmallFileSize.pdf>.

39. Basel AML Index 2018. Report. URL: https://index.baselgovernance.org/sites/collective.localhost/files/amlindex/basel_aml_index_10_09_2018.pdf.

40. Gilmor W. C. Dirty money. The evolution of money laundering countermeasures. Strasbourg, 1995.

41. Global Economic Crime and Fraud Survey 2018: Ukrainian findings Pulling fraud out of the shadows. URL: <https://www.pwc.com/ua/en/survey/2018/pwc-gecs-2018-eng.pdf>.

42. High technology crime investigation association. URL: <https://htcia.org/>.

43. Pulling fraud out of the shadows Global Economic Crime and Fraud Survey 2018. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/forensics/global-economic-crime-and-fraud-survey-2018.pdf>

44. Stessens G. Money Laundering: a new international law enforcement model / G. Stessens. Cambridge University Press, 2000.